

# II RIIGIKOGU

9. istungjärk. Protokoll nr. 292 (40).

1925. a.

II Riigikogu koosolek 8. detsembril 1925. a.  
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: kohtuminister **R. Gabriel**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, teedeminister **K. Virma**, põllutöminister **A. Kerem**.

Päevakord:

1. Üldise arvepidamise seaduse § 373. märkus 1. muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Vabatahtliku tuletõrje ühingute tuletõrje komandode liikmete pensioni- ja toetusraha seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

3. Posti-telegraafi seaduse täiendamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

4. Notariaal-seaduse VI jaotuse muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

5. Randvere-Piirita tee õiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

6. Hangeldamise (spekulatsiooni) ja liigkasuvõtmise vastu antud määruse § 19. muutmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

7. Üldise arveseaduse täiendamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

8. Seisuste kaotamise seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

9. Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seadus — III lugemisel.

10. Rahvasteliidu põhikirja 16. artikli muutmise protokollkiinnitamise seadus — II lugemisel.

11. Seitsmenda rahvusvahelise töökongressi poolt Genfis vastuvõetud kutsehaiguste kahjutasu konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — II lugemisel.

12. Seadus merilaevanduses töötavate laste ja alaealiste sundusliku arstliku järelevaatuse kohta — II lugemisel.

13. Autasumaa tarvitamise seadus — II lugemisel.

14. Raadioseadus — II lugemisel.

15. Välismaalastele kinnisvarade omandamise ja kasutamise keelu osalise kaotamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

16. Eesti riigikontrolli ajutise seaduse täiendamise seadus — riigikontrolli seaduse komisjoni ettepanek.

17. Tsiviilkohtupidamise seaduse muutmise seadus kohtuotsuste täitmise asjus — üldkomisjoni ettepanek.

18. Petserimaal ja Narva-tagusel maa-alal valla vaestelastekohtute asutamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

19. Sõjaministeeriumile laske- ja laagripiltsi asutamiseks Petseri maakonnas tarvilikkude maa-alade sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

20. Riigi turbatõöstuse põhimäärused — I lugemisel.

21. Ühingute ja nende liitude seadus — üldkomisjoni ettepanek.

22. Ühingute, seltside, ühisuste ja nende liitude registreerimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

23. Mõnede seltside, ühisuste ja nende liitude likvideerimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

24. Falkspargi Tallinna linnale üleandmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

25. Riigi 1925. a. lisaeelarve nr. 3 — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

26. Lisaeelarve nr. 3 — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

27. Riigiasutustes ja ettevõtetes töötavate tööliste pensioniseadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

28. Maakorralduse seadus — maakomisjoni ettepanek.

29. Seaduseelnõu tulitikutööstuse kohta aktsiisimaksu maksmise ja tulitikkude müügi korraldamiseks — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

30. Seitsmenda rahvusvahelise töökongressi poolt Genfis vastuvõetud tööõnnetuste kahjutasu konventsiooni kinnitamise seadus — töökaitse komisjoni ettepanek.

31. Riigi laevasõiduameti põhimäärused — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

32. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — II lugemisel.

33. Põlise tarvitamise ja eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.

34. Kogukondade ja asutuste rendimaade korraldusseadus — maakomisjoni ettepanek.

35. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel.

36. Vähemusrahvuste keelte seadus — üldkomisjoni ettepanek.

37. Eesti vabariigi keele seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.05 min.

**1. Päevakorra** Juhataja **A. Rei**: Avan  
**muutmine.** Riigikogu koosoleku.

Teedeminister **K. Virma**: Panen ette võtta 14. päevakorra punkt — raadioseadus — 8-aks päevakorrapunktiks. Ma teen selle ettepaneku selle eeldusega, et Riigikogu otsustab seaduse komisjoni tagasi anda, sest seal on mõned küsimused, mida ei ole otstarbekohane Riigikogu koosolekul parandustena käsitada, vaid enne peaks neid küsimusi arutatama vastavas komisjonis. Seal on juba selles asjas arusaamatusi olnud selles mõttes, et vastavate asjasthuvitatud ametkondade esitajad ei ole saanud komisjonis oma arvamisi esitada.

**O. Gustavson** (stp): Panen ette tänase koosoleku päevakorras punkt 32 — kogukonna-asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — II lugemisel — võtta punkt 9-daks, punkt 9-as kümnendaks jne.

Arvan, et need põhjused, mis sundisid põllumehi reedesel koosolekul käesoleva päevakorra-punkti päevakorrast ära võtma, vahepeal on leidnud lahenduse ja enam takistusi ei ole asuda selle päevakorra-punkti arutamisele. On kindel: kui see seadus päevakorra 32-eks punktiks jääks, siis vaevalt küll täna selle arutamiseni jõutaks.

Juhataja **A. Rei**: Päevakorra kohta on tehtud kaks ettepanekut. Teedeministri poolt on ettepanek, võtta päevakorra 14-es punkt praeguse punkt 7-da järele, ja rkl. Gustavson'i poolt on ettepanek, päevakorra-punkt 32 võtta praeguse punkt 8-da järele. Panen ettepanekud esitamise järjekorras hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on teedeministri ettepanek vastu võetud.

(Hääletatakse.) Rkl. Gustavson'i ettepaneku poolt on 25 häält, vastu 23 häält.

(Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: ettepaneku poolt on 34 häält, vastu 29, erapooletuid 1, seega on ettepanek vastu võetud.

**2. Üldise arvepidamise seaduse § 373. märkus 1. muutmise seadus — redaktsioon.** Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni parandused 1 ja 2.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Üldise arvepidamise seaduse § 373. märkus 1. muutmise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. Pealkirjas: kustutada klambrites leiduv osa.

2. § 373. märkus 1: Küsimuse üle, p. o. küsimuse.

**3. Vabatahtliku tuletõrje ühingute tuletõrje komandode liikmete pensioni- ja toetusraha seadus — redaktsioon.** Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni parandused 1 ja 2.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Vabatahtliku tuletõrje ühingute tuletõrje komandode liikmete pensioni- ja toetusraha seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 1, teine rida: täitmise juures, p. o. täitmisel.

2. § 2 märkus, viimane rida: kustutada „välja ainult“.

**4. Posti-telegraafi seaduse täiendamise seadus — redaktsioon.** Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu redaktsiooni komisjoni ettepanek.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Posti-telegraafi seaduse täiendamise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul ilma muudatusteta.

**5. Notariaal-seaduse VI jaotuse muutmise seadus — redaktsioon.** Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni parandused 1—3.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Notariaal-seaduse VI jaotuse muutmise seaduse” lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. Pealkirjas: kustutada klambrites olev osa.
2. Esimene rida: sisse võtta pealkirjast kustutatud osa teise sõna järele.
3. § 340<sup>1</sup>, lit. a): kustutada „jagamine” ja alustada lõige sõnaga „jagada”; lit. b) kustutada „lahutamine” ja alustada sõnaga „lahutada”; lit. c) kustutada „üheks liitmine” ja alustada „üheks liita”; lit. d) kustutada „maksmapanemine” ja alustada „maksma panna”.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb):

4. Sealsamas, viimane lõige teine rida: tuleb... esitada... plaanid, p. o. esitatakse... kavad.

**Kohtuminister R. Gabrel:** Austatud Riigikogu liikmed! Muudatus, mida siin redaktsiooni komisjon ette paneb, on sisuline. III lugemisel vastuvõetud tekstis on siin öeldud „plaanid”, redaktsiooni komisjon paneb ette selle asemele võtta „kavad”. „Kavad” ei ole need samad, mis on „plaanid”. Siin on mõeldud nimelt kaardid, maakaardid, kuna aga kavad oleksid projektid. Vene keeles on see teksti osa „podrobnõe na ukrepljaemuju nedvishimostj planõ” sellepärast paneksin ette jääda siin sõna „plaanid” juurde, mis vastu võetud III lugemisel, kuna redaktsiooni komisjoni poolt ettepanud parandus seadusele hoopis teise mõtte annab, sugugi seda ei väljenda, mida väljendada tahetakse.

Peale selle paneb redaktsiooni komisjon ette alustada seda lõiget sõnade „tuleb esitada” asemel sõnaga „esitatakse”. See on nüüd vähema tähtsusega parandus, kuid ma leian siiski, et praegune redaktsioon täpne on — seadus käsib siin midagi reha, siin on midagi imperatiivselt väljendatud, seadus ei konstateeri teatavat fakti, ei kirjelda mingisugust asjaolu, vaid käsib midagi teha, ja kui seda käsku ei täideta, siis on sellel oma tagajärjed. Venekeelses tekstis on seal öeldud: „dolshnõ bõtj predstavlenõ”. Seal on teatav seaduse käsk olemas. See ei ole mingisuguse ükskõikse fakti konstateerimine või mingisugune kirjeldus.

Nii paneksin mina ette, jääda endise redaktsiooni juurde, nimelt mis vastu võetud III lugemisel, sest redaktsiooni komisjoni poolt tehtud parandus siin igatahes midagi paremat ei anna. See teine parandus aga — kavad — muudab täiesti seaduse mõtet ja teeb selle seaduse üldse mõttetuks.

**Juhataja A. Rei:** Lõpusõna on aruandjal.

**Aruandja O. Gustavson:** Mis puutub härra kohtuministri poolt tehtud parandustesse, siis võin redaktsiooni komisjoni nimel tähendada esimese paranduse kohta, et kui kohtuministril siin on teatud kartused redaktsiooni komisjoni poolt tehtud paranduse suhtes, siis redaktsiooni komisjon oma parandusettepanekust — võtta: „plaanid” asemel „kavad” — loobub. Komisjoni nimel vaidlen vastu härra kohtuministri poolt tehtud teisele parandusele kategooriliselt. Härra kohtuminister on oma seletusega veidi hiljaks jäänud. Meil on järjekindlalt seadustes läbi viidud käskiv vorm sõnadega: „esitatakse”, „tehakse”, jne., selle juures keeldudes tarvitamast: „tuleb” ja „peab” seda ja seda „teha” ning „tegema”, leides, et sõnad „peab” ja „tuleb” nõuet kategoorilisemaks ei tee. Ma panen ette vastu võtta redaktsiooni komisjoni parandus: „esitatakse” „tuleb esitada” asemel.

**Juhataja A. Rei:** Aruandja on ühinenud kohtuministri parandusega, võtta sõna „kavad” asemel „plaanid”. Teise ettepanekuga, mis härra kohtuminister tegi, nimelt, et jääks endiselt „tuleb esitada”, ei ole aruandja ühinenud. Kohtuministri ettepanek seisab selles, et muudatus 4 tagasi lükata, ei tule seega kui eitav ettepanek, eraldi hääletamisele. Panen punkt 4. ühes parandusega, millega aruandja ühines, hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 9 häält, vastu 6 häält, seega on ettepanek vastu võetud.

**6. Randvere-Piirita tee õendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — redaktsioon.** Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni parandused 1 ja 2.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Randvere-Piirita tee õendamiseks maa sundvõõrandamise seaduse” lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. § 1, neljas rida: äralahutatud, p. o. lahutatud.

2. Sealsamas: loetlemisel tarvitada tähti numbrite asemel.

**7. Hangeldamise (spekulatsiooni) ja liigkasuvõtmise vastu antud määruse § 19. muutmise seadus—redaktsioon.** Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu redaktsiooni komisjoni ettepanek.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Hangeldamise (spekulatsiooni) ja liigkasuvõtmise vastu antud määruse § 19. muutmise seaduse” lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul.

**8. Üldise arveseaduse täiendamise seadus—redaktsioon.** Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega redaktsiooni komisjoni parandused 1 ja 2.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Üldise arveseaduse täiendamise seaduse” lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmiste muudatustega:

1. Teine lõige, viimane rida: ei ole, p. o. ei ulata.

2. Sealsamas, eelviimane rida: juhusel, p. o. juhtumisel.

**9. Raadioseadus—II lugemisel.** Üldkomisjoni aruandja **A. Tamm** (loeb): Raadioseadus.

Teedeminister **K. Virma**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma palusin juba päevakorra määramisel selle päevakorra-punkti tõsta ettepoole, selle eeldusega, et käesolev seadus peaks uuesti komisjoni tagasi antama. Lugu on järgmine: on arusaamatusi juhtunud teede- ja sõjaministeeriumi esitajate kutsumisega komisjoni koosolekule ja neil ei olnud võimalust komisjonis oma seisukohti ette kanda; aga ilma nende seisukohtade kaalumisetä ei ole vast õnnelik käesolevat seaduseelnõu komisjoni poolt esitatud kujul vastu võtta. Tuleb erilisel tähelepanu juhtida sellele, et valitsuse poolt oli esitatud raadioseadus niisugusel kujul, et raadiokomitee temas puudus. Komisjoni poolt on raadiokomitee instituit sisse võetud, aga lähemalt selle komitee kompetents, tema koosolekute kord jne. on määramata jäänud.

Valitsusel on teine variant, kus ka raadiokomitee sees on. Seal on komitee kompetentsid lähemalt ära määratud, nii et komisjonil ei peaks raske olema vastavaid parandusi teha sel puhul, kui tahetakse lähemalt neid küsimusi ära määrata. Riigikogu koosolekul ei oleks õnnelik neid parandusi ette võtta, sest siis võib jällegi mõni juhuslik ootamatus ette tulla. Neid kaalumisi Riigikogule teatavaks tehes, teen ettepaneku pealkiri ühes seaduseelnõu sisuga üldkomisjoni tagasi anda. Et aga see elnõu siiski kiire iseloomuga on, oleks soovitatav, et ta juba enne jõulu seaduseks saaks, sellepärast teen teise ettepaneku — üldkomisjonile ülesandeks teha, raadioseadus läbi vaadata ja uuesti Riigikogule esitada 5 päeva jooksul.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Tamm**: Niihästi alamkomisjon kui ka üldkomisjon kaalus seda küsimust põhjalikult. Igale koosolekule olid kutsutud mõningad asjatundjad, eksperdid, arvesse võttes, et raadioseadus päris uus ja et temaga ettevaatlikult talitada tuleb. Need andmed, mis härra minister ette kandis, olid ka meil teada, ja võeti ka osalt materjaalina elnõusse, kuid peab ütlema, et raadiokomitee on moodustatud osalt Inglise komitee eeskujul. Raadiokomitee peab olema oma koosseisu järgi painduv, peab oskama jälgida uuendusi ja neile järele jõudma, sellepärast ei saa siin täpselt ette näha, kuidas ta peab tegutsema. Raadiokomitee on nõuandev orgaan, aga minister pole kohustatud tema otsuste järgi tegutsema. Abonentide taksid töötavad välja raadiokomitee ja need kinnitab teedeminister. Mis puutub sellesse, et täpsemalt peaks ära tähendatama raadiokomitee funktsioonid, siis taheti selleks kodukorda seaduses ette näha, kuid pärast leiti, et kodukorra töötab komitee ise välja ja kinnitab teedeminister; raadiotaksid välja-töötamiseks tuleb vaba tee jätta, sest raadio-asjandus teeb igapäev uusi edusamme ja sellepärast ei saa raadiokomiteed kuidagi siduda, nagu raudtee tariifi komiteed. Raudteeasjandus on 100 aastat vana ja ei ole oma kuju muutnud 100 aasta sees nõnda, nagu seda raadio teeb 2—3 kuuga. Sellepärast võin ma üldkomisjoni nimel öelda, et ma teedeministri ettepanekuga kuidagi ühineda ei saa.

Juhataja **A. Rei**: Panen hääletamisele teedeministri ettepaneku — käesolev seadus anda üldkomisjoni tagasi. Kui see ettepanek vastu võetakse, tuleb hääletamisele härra teedeministri teine ettepanek — komisjonile ülesandeks teha raadioseadus läbi vaadata ja

uuesti Riigikogule esitada 5 päeva jooksul. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud, seega on seaduseelnõu üldkommisjoni tagasi antud.

Hääletamisele tuleb härra teedeministri teine ettepanek. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 30 häält, vastu 22 häält, seega on ettepanek vastu võetud.

**10. Seisuste kaotamise seaduse muutmise seadus — III lugemisel.** Maakommisjoni aruandja **J. Uibopuu** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu seaduseelnõu pealkiri.

Seisuste kaotamise seaduse muutmise seadus.

Aruandja **J. Uibopuu** (loeb):

Seisuste kaotamise seaduse („Riigi Teataja“ nr. 129/130 — 1920. a.) § 3. märkus muudetakse järgmiselt:

Märkus. § 2. nimeratud Saaremaa rüütelkonna kui ka rüütelkonna valitsemisel olnud varanduste valitsemine, välja arvatud selle paragrahvi p. p. a ja e ettenähtud varandused antakse üle Saaremaa maakonnale.

**J. Teetsov** (põl): Lugupeetud härrad rahvasaadikud! Kordan oma ettepanekut, mida tegin käesoleva seaduse II lugemisel, ja see oleks järgmine: „Seaduse lõppu juurde võtta järgmine lause: „Põllutöoministeeriumi alla võetud (p. a) varanduste ja endiste Saaremaa rüütelkonna mõisate kasutamisest kui ka likvideerimisest saadud sissetulekutest antakse 65% Saaremaa maakonnale põllumajanduse edendamise otstarbeks ja 10% Kuressaare lossi korrashoidmise kapitaaliks.“

Oma ettepaneku põhjenduseks oleks mul veel järgmisi asjaolusid ette tuua, mis tingivad tähendatud summa jätmist Saare maakonnale. Läänud aastal näiteks, asutati Saaremaal 14 ühispiimatalitust. Need on mitmed riigi käest suurel määral laene saanud meiereide ehitamiseks ja nende sisseseadete muretsemiseks. Ühtlasi sealjuures ei ole Saaremaal veel karjakasvatust niivõrd edenenu, et lehmaid suudaksid niipalju piima anda, et meiereid võiksid nii hea eduga töötada, et tulevikus omaga kõigiti läbi tuleksid. Seal on tarvis veel rohkesti eeltööd teha. On tarvis uusi palgalisi-eriteadlasi ametisse võtta, kes tegelikke karjakasvatuse kursusi korraldaksid ning koduselt käiksid juhatast ja nõu andmas, et kuidagiviisi kiiremini loomakasvatust paremale järjele tõsta. Praegu on sel alal Saaremaal kaks instrktorit töötamas ja ma arvan, et see töö neil tõesti üle jõu

käib ja nende väheste jõududega ei suudeta seal kuigi palju seisukorda parandada. Juba varemalt olen tähendanud, et eelarve korras ei saa meie kunagi sellevõrra summasid, kui palju põllumajanduse eriteadlaste palkamiseks tarvis on. Siin oleks nüüd minu ettepaneku vastuvõtmisega Saare maakonna valitsusel võimalus suuremaid summasid välja anda põllumajanduse eriteadlaste palkamiseks. See on üks asjaolu. Teiseks on ka Saaremaal põllumajandus viletsas seisukorras ja tema edendamine nõuab rohkesti nõuandjaid ja toetust. Meil saarelt muud suuremat välja vedada ei ole, kui põllu- ja karjasaadusi. Kui meie nüüd põllumajandust ei katsu kuidagi viisi edendada, siis ei ole meil ka sealt midagi välja vedada, ja nõnda lähevad härra Tõnisson'i sõnad õigeaks, kui tema tähendas, et teil, saarlastel, ei ole seal midagi taga ja ei ole midagi välja vedada, mis jaoks siis sinna raudtee ehitada. Kui meil tõesti põllumajandust ei lasta areneda ega ei anta tarvilikku toetust, et võiksime oma majanduslikku tagapinda parandada, siis tõesti ei saa ka sealt midagi välja vedada. Kui nüüd Saare maakond saaks osaliselt toetust sellel alal, siis ei ole see summa kuigi suur, heal juhtumisel võib see olla ligikaudu 1.200.000 marka aasta kohta, kuid sellega suudaks juba Saare maakonna valitsus tähtsal määral toetada põllumajanduse edendamist maakonnas. Meil on lähematel aegadel loota laialdast maakorralduse läbiviimist. Selle järeldusel tekivad suured ümberkorraldused maapidamistes, milleks jälle rohkesti juhatajaid ja nõuandjaid tarvis, et uuestikruntitud talumajapidamised eeskujulikult ja otstarbekohaselt sisse rajataks. Üldiselt tuleb selle küsimuse peale vaadata mitte puht maakondlike huvide seisukohast, vaid just riiklikkudes huvides. Kui Saare maakond rohkem suudaks väljaveoks aineid ja saadusi produtseerida, siis tõuseksid sellega ühtlasi ka riigi sissetulekud. Samuti avaneks Saare maakonna omavalitsustel võimalus siis ka suuremaid maksusid nõuda omavalitsuste ülesannete ja nõuete teostamiseks, kuna praeguse viletsa majandusliku seisukorra juures ei ole neil võimalik maksumäära tõsta ega sellega oma ühiskondlike ülesandeid korrallikult täita. Kui tahetakse arvestada toetusega, mis antakse riigi poolt, siis pean tähendama, et see toetus kaugeltki ei vasta sellele, mis tarvis. Kui nüüd ei soovita, et see erilises seisukohas asuv maakond Festis toetust saaks, ja veel väikest toetust, oma elu edendamise jaoks, siis tuleb kahetsusega selle peale vaadata. Siin ei ole vähese tähtsusega küsimusega tegemist, vaid see küsimus on puht riikliku tähtsusega ja suureulatuslik. Sellepärast loodan, et Riigikogu minu ettepanekut toetab.

**H. Anto** (rhvsv): Teen ettepaneku, seaduseelnõu lõppu uus lõige juurde võtta: „Põllutöoministeeriumi alla võetud (p. a) varanduste ja endiste Saaremaa rüütelkonna mõisate kasutamiseks kui ka likvideerimisest saadud sissetulekutest antakse 65% Saare maakonnale, millest 10% Kuressaare lossi korrashoidmise kapitaaliks läheb.”

Põhjendused oleksid samad, mis Vabariigi Valitsuse poolt ette toodi selle lõike seaduseelnõusse võtmisel, ja millega maakommission ühines, nimelt et Saare maakond enesest väga kehv maakond on ja selle tõttu ilma toetuseta läbi ei saaks ning ei suudaks neid tähtsaid ülesandeid täita, mis riigivõimu teostamisel koha peal tema peale pandud.

**A. Kärner** (stp): Kordan oma II lugemisel tehtud ettepanekut, nimelt rkl. Anto ettepanekus öeldud 65% asemel võtta 90%. Põhjendused on ette toodud II lugemisel.

Peale selle panen ette II lugemisel tehtud ettepaneku, nimelt — märkuse lõppu võtta: „Endise Saaremaa rüütelkonna mõisatest planeerimisel eriotstarveteks eraldatud krundid, samuti ka maatükid, mis eriotstarveteks välja antud, või maakonna omavalitsuse poolt oma tarveteks kasutatakse, kuid senni veel planeerimise korras kruntimata, tunnistatakse Saaremaa maakonna omanduseks ühes neil asuvate hoonetega.”

Lõpuks panen ette võtta seaduse lõppu järgmine lõige: „Käesolev seadus hakkab maksma 1. mail 1926. a.” Käesolev asi on enesest põllumajanduslike huvidega seotud ja põllumajanduslike ettevõtete juures on alati kaks tähtaega olemas — 1. mai ja 1. november, sellepärast oleks tarvilik, et ka siin üleandmise tähtajaks oleks 1. mai. Rõhutan selle viimase lõike vastuvõtmist. Rkl. härra Teetsov'i ettepaneku kohta oleks niipalju öelda, et selle väited on küll õiged, kuid maakonnanõukogu, mis maameestest koos seisab, saab väga hästi sellega hakkama, et saadud sissetulek põllumajanduse tõstmiseks määratakse. Sellepärast ei ole tarvilik seda seadusega ära määrata.

**Juhataja A. Rei:** Lõpusõna on aruandjal.

**Aruandja J. Uibopuu:** Rkl. Teetsov'i ettepanekuga ei saa ma komisjoni nimel ühineda. Komisjonis kaaluti seda küsimust. Seal leiti, et Saaremaa, kui kehv maakond, vajab tõesti toetust ja Vabariigi Valitsuse eelnõuga antakse endiste Saaremaa rüütelkonna mõisate kasutamisest kui ka likvideerimisest saadud sissetulekutest 65% Saare maakonnale, millest 10% Kuressaare lossi korrashoidmise kapitaaliks läheb. Härra Teetsov'i ettepanek

aga tõstab Saare maakonnavalitsusele sissetulekuid 10% võrra, seega läheb lahku komisjoni ettepanekust, sellepärast selle ettepanekuga ühineda ei saa.

Mis puutub rkl. Kärner'i ettepanekusse, milles kõneldakse, et Saare maakonnale jäetakse ja tunnistatakse Saaremaa omaks ka endiste rüütelkonna mõisate maadest planeeritud ja planeeritavad eriotstarbemaad, siis nagu ma juba II lugemisel tähendasin, räägib seisuste kaotamise seaduse § 2., et kõik varandused kuuluvad riigile, seega ei saa märkus muuta paragrahvi ennast ega ta põhimõtet. Teiseks on siin kõne kavatsustevastest kohtadest, missuguseid veel ei ole olemas. Seadusesse ei saa võtta veel mitteolevaid maatükke ja veel enam maakonna omanduseks tunnistada. Kui sarnase määra sisse võtame, siis võidakse enne seaduse jõusseastumist igasuguseid eriotstarbekohti luua. Nii ei saa juba vormiliselt selle ettepaneku poolt olla. Sest parandus on seisuste kaotamise- ja põlise maatarvitamise seadusega vastolus. Niisama ei saa ühineda ettepanekuga 65% pealt tõsta 90% peale.

Härra Anto ettepanekuga võin ma komisjoni nimel ühineda, sest see ettepanek oli komisjonis arutamisel ja esitati samal kujul Riigikogule, kuid kustutati teisel lugemisel.

**Juhataja A. Rei:** Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Jõeäär'il.

**A. Jõeäär** (stp): Kodukorra § 83. põhjal palun nimeliselt hääletada rkl. Kärner'i ettepaneku seda osa, millega pannakse ette 65% asemele võtta 90%. Põhjendan seda ettepanekut järgmiselt: Kuidagi viisi võib ju veel seletada, mispärast tahetakse endisi rüütelkonna mõisaid maakonnavalitsuse valdamiselt ära võtta ja neid riigi kätte anda, samuti, miks seda eestkätt põllumeeste rühm nõuab, olgugi, et selles maakonnavalitsuses põllumeestel enamus. Nähtavasti ei usalda põllumehed ise end ja ei taha sellepärast oma kätte valitsemist jätta; arvatavasti tunnevad nad end ja oma mehi kõigeparemini ja vist neil seal selleks põhjusi on. Äga täiesti arusaamatu on see, miks tahetakse Saare maakonda sissetulekutest ilma jätta. Asunikudel ega maapidajatel ei ole sellest sooja ega külma, kui 65% sissetulekutest läheb maakonnavalitsusele aga mitte riigile. Vastupidi oleks neile kasulik, kui need sissetulekud läheksid maakonna kätte, sest nad ise elavad selles maakonnas ja sellepärast saaksid maksudega vähem koormatud. Meie omavalitsused on üldse raskes seisukorras ja seda raskemas seisukorras on kehvemad maakonnad, mõned nendest peaaegu väljapääsemata seisukorras. Selle tõttu on mul täiesti

arusaamatu, mispärast just põllumehed esitavad ettepaneku, mis maakonnad veel raskesti seisukorda paneb. Linnadele jäetakse nende mõisad ja nende sissetulekud alles, kuna kehvalt maakonnalt, nagu seda Saaremaa on, võetakse need ära. Sellepärast tahan ma just nimelist hääletamist, et saarlased näeksid, kes selle ettepaneku poolt ja kes vastu hääletavad.

**Juhataja A. Rei:** Kõigepealt on esitatud kaks paralleel-ettepanekut, mis suuremas osas ühte lähevad ja lõpuosas teineteisest eralduvad. Esiteks rkl. Teetsov'i ettepanek: seaduse lõppu juurde võtta järgmine lause: „Põllutöoministeeriumi alla võetud (p. a) varanduste ja endiste Saaremaa rüütelkonna mõisate kasutamistest kui ka likvideerimisest saadud sissetulekutest antakse 65% Saaremaa maakonnale põllumajanduse edendamise otstarbeks ja 10% Kuressaare lossi korrashoidmise kapitaaliks.“ Rkl. Anto ettepaneku järgi antakse 65% Saare maakonnale, millest 10% Kuressaare lossi korrashoidmise kapitaaliks läheb.

Peale selle on rkl. Kärner'i poolt tehtud ettepanek, mis käiks mõlema variandi kohta, nimelt võtta 65% asemel 90%. Selle viimase ettepaneku kohta on rkl. Jõeäär'i poolt nimelist hääletamist nõutud.

Peale nende ettepanekute on rkl. Kärner'i poolt veel kaks ettepanekut: 1) paragrahvi lõppu võtta märkus: „Endise Saaremaa rüütelkonna mõisatest planeerimisel eriotstarveteks eraldatud krundid, samuti ka maatükid, mis eriotstarveteks välja antud, või maakonna omavalitsuse poolt oma tarveteks kasutatakse, kuid senni veel planeerimise korras kruntimata, tunnistatakse Saaremaa maakonna omanduseks ühes neil asuvate hoonetega“; 2) Käesoleva seaduse lõpulõikeks võtta: „Käesolev seadus hakkab maksma 1. mail 1926. aastal.“

Kõige esiteks tuleb hääletamisele rkl. Jõeäär'i ettepanek hääletamise korra kohta. (Helistatakse kõrvalruumidesse.) (Hääletatakse.) Koos on 78 Riigikogu liiget, mille tõttu kodukorra põhjal nimelist hääletamist oleks pidanud toetama 26 Riigikogu liiget. Rkl. Jõeäär'i ettepaneku poolt on 25 Riigikogu liiget, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Rkl. Kärner'i ettepanek tuleb hääletamisele harilikus korras. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Kärner'i ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tulevad paralleel-ettepanekud. Kuna võimalik pole kindlaks teha, kumb neist kaugemaleulatavam, tulevad nad hääletamisele kronoloogilises järjekorras. Esiteks tuleb hääletamisele rkl. Teetsov'i ettepanek.

(Hääletatakse.) Teiseks rkl. Anto ettepanek. (Hääletatakse.) Rkl. Teetsov'i ettepaneku poolt on 29 häält, rkl. Anto ettepaneku poolt on 18 häält. Kuna kumbki ettepanek pole saanud absoluutset enamust, tulevad nad hääletamisele „poolt“ ja vastu“.

Kuna rkl. Teetsov'i ettepanek on saanud poolt rohkem häält, panen ta esiteks hääletamisele. (Hääletatakse.) Hääletamisele tuleb rkl. Anto ettepanek. (Hääletatakse.) Rkl. Teetsov'i ettepaneku poolt on 40 häält, vastu 15 häält; rkl. Anto ettepaneku poolt on 11 häält vastu — 25 häält; seega on rkl. Teetsov'i ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Kärner'i ettepanek, käesoleva paragrahvi lõppu võtta märkus: „Endise Saaremaa rüütelkonna mõisatest planeerimisel eriotstarveteks eraldatud krundid, samuti ka maatükid, mis eriotstarveteks välja antud, või maakonna omavalitsuse poolt oma tarveteks kasutatakse, kuid senni veel planeerimise korras kruntimata, tunnistatakse Saaremaa maakonna omanduseks ühes neil asuvate hoonetega.“ (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 30 häält, vastu — 13 häält, seega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Kärner'i ettepanek, käesoleva seaduse lõppu võtta lõige: „Käesolev seadus hakkab maksma 1. mail 1926. a.“ (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Panen seaduseelnõu teksti ühes parandustega hääletamisele. (Hääletatakse.) Seaduseelnõu teksti poolt on 42 häält, vastu 8 häält, seega on seaduseelnõu tekst vastu võetud.

Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

**11. Kogukonna-, K. Tamm (põl):** Luguasutuste- ja erarendimaade korraldus: **dus** peetud Riigikogu liikmed! Käesolev seadus on niisuguse ulatusega, kui sarnast vist kuskil mujal ei ole veel välja antud. Talumaade sundvõõrandamisele ei ole mujal maailmas veel asutud, välja arvatud vastaste, kus teatud määral ja teatud ulatuses on sellel alal samme astutud. (J. Holberg, põl: Nõukogude Venemaal ka mitte!) Seal on talupoegadelt küll võõrandatud, aga neile siiski kasutada jäetud. Mulle paistab, et selle küsimuse oleks võinud teisiti lahendada, kui talumaade sundvõõrandamise teel. Suuremalt jaolt kannatavad popsideküsimuse läbi mitte nõndanimetatud popsid, vaid need maaomanikud, kelle maade peal nõndanimetatud popsid elavad, ja kannatavad nad juba

alates umbes okupatsiooni ajast, kus maaomanikud maakasutamise eest ühe kuldrubla asemel, kui rendileping pika aja peale sõlmitud on, nüüd  $1\frac{1}{2}$  Eesti marka tasu saavad. On väga palju ehitusplatse, kus ei puudu ka õue- ja aiamaa, ja need on endistel aegadel välja antud järgmistel tingimustel: ühe vakamaa eest võeti kas 3 või 5 kuldrubla renti. Nüüd need maaomanikud saavad vastavalt kas  $4\frac{1}{2}$  või  $7\frac{1}{2}$  marka aastas renti. Kui linnades näiteks majaomanikud ka  $1\frac{1}{2}$ -kordse üüri saaksid siis teeksid nad niisugust lamenti oma koosolekul, et seda enam ei jõuaks välja kannatada. Põllumehed, nagu näete, on võrdlemisi väga kannatlikud. Nad protesteerivad küll vahest ja kirjutavad ajalehtedes, aga iseäralikku mürglit nad senni teinud ei ole. Mina aga kardan, et see mürgel tuleb, kui meie seaduseelnõu niisugusel kujul vastu võtame, kui ta maakommisjoni poolt on vastu võetud. (Hulgalised vahelhüüded pahemalt poolt. J. Voiman, stp: Kas hallparunite mass? M. Laarman, põl: Teie mõtlete oma järgi, ärge enda järgi otsustage!) Ma arvan, et põllumeeste kannatusel varsti lõpp on. (Hulgalised vahelhüüded pahemalt poolt.) Mu härrad, ma räägin asjalikult. (A. Jõeäär, stp: Teie kihutate Eesti riigi vastu põllumehi üles!) Ei, mitte üks põrm! Mina käsitan seadust selles osas, kus ta puudutab eramaade rentnikke ja kasutajaid. Käesoleva seaduseelnõu seletuskirjas puudub seletus, mispärast eramaid nende kasutajatele sundvõõrandamise teel omanduseks andma hakatakse. Sellepärast tuleb pöörata Vabariigi Valitsuse seletuskirja juurde. Vabariigi Valitsuse seletuskirja vastavates osades on seaduseelnõu eesmärk ja siht eramaade kasutajate suhtes ära seletatud, nimelt seletuskirja lehekülgede 9-dal ja 10-dal. Seletuskirja 9-dal leheküljel on öeldud: „Käesoleva seaduse siht on kindlustada eramaadel asuvatele väikemaapidajatele vabadikkudele eluaseme kohad“. Seda tuleks õieti mõista nii, et kindlustatakse korteri kohad, või nõndanime tatud „Wohnungsheimstätte“. Edasi on öeldud: „ja võimaldada esimese punkti all tähen datud kohtade põlist tarvitamist“. Peale selle on seletatud, et see seadus ainult neid rendikohti puudutab, mis loomulikud rendikohad on ja kus kohaomanikkudel võimalused puuduvad kohti otsekohe majandada, ja niisugused on kogukondade- ja asutuste käes olevad väikemaapidamised, sest et linnad neid ise majandada ei saa. Edasi on öeldud Vabariigi Valitsuse seletuskirjas: „Siia ei kuulu aga eraisikute päralt olevad üksikud iseseisvad talukohad ...“ See vaatekoht on

päris kena. „...mida teinekord küll lühema või pikema aja peale välja võib rentida, kuid kus alati võimalus ette on näha, et maaomanik oma kohta ise majandama võib hakata. Üksikutest, iseseisvatest eraisikute päralt olevatest taludest võib selle seaduse alusel eraldada ainult vabadiku eluaseme kohti.“ Jälle on siin öeldud eluaseme kohti, „Wohnungsheimstätte“, mille all mõeldakse välisriikides kohakesi umbes  $\frac{1}{8}$  vakamaa või 300 ruutsülla suuruses. Soomes, kus maad palju tarvitada, Soome talud on 50—250 hektaari suured, mõeldakse niisuguste väikeste kohakeste all maa-alasid kunni 2 hektaari suuruses, kusjuures vabadikuks loetakse, kellel oma maja võõra maa peal, kus tal õue- ja aiamaa. Edasi loeme seletuskirjast: „...kusjuures vabadikukohaks tuleb pidada väljajunenud iseseisvat väikemajapidamist, kus kohta kasutataval vabadikul oma eluhoone olemas, ja see koht vähemalt 1917. a. saadik juba asutatud“. Eelpool seletuskirjas on juttu mitte iseseisvatest kohtadest eramaadel, vaid talude osadest. Kui meie vaatame seletuskirja lhk. 7 ja 8, siis leiame sealt midagi muud: „Eesti ja Liivimaa talurahvaseadustes kui ka reeglites Saaremaa talurahva maakorralduse kohta, on keelatud talumaade tükeldamine alla kindlaksmääratud normi, mis Eesti- ja Saaremaa kohta oli 3 tiinu põllumaad ühes vastava osa karja- ja heinamaaga, ja Liivimaa kohta  $\frac{1}{8}$  adra“. Peale selle oli Liivimaal kohaostjal ostulepingu sõlmimise juures võimalik ostetava koha tükeldamise õigusest igavese aja peale lahti öelda.

Tegelikus elus kujunes aga nii, et väga mitmesugustel põhjustel talupidajad oma taludest väiksemaid maatükke välja andsid eluasemete ja iseseisvate väikemajapidamiste loomiseks kas oma sugulastele, abiellunud sulastele, käsitöölisele jne. Vabadikkudele maandmine sündis enamal jaol juhtumistel põlluaäre ja suuremalt osalt karjamaa ja heinamaa arvel. Uus maakasutaja soetas oma maa-alale, kas omal kulul või ka talupidaja toetusel tarvilikud hooned ja juuris sagedasti endale, kui tema majanduslik jõud ja töölust seda lubasid, senni kasutamata seisnud maast põldu juurde. Nõnda tekkis ajajooksul hulk väikseid iseseisvaid majapidamisi-vabadikukohti, missuguseid aga maksvate seaduste põhjal võimalik ei olnud iseseisvate üksustena peakohtadest eraldada ja müüa. Vabadikud kasutasid oma kohti, kas peremeestega sõlmitud omavaheliste lepingute põhjal, või enamal jaol juhtumistel, suusõnaliste kokkulepete alusel.

Niis siis räägivad seletuskirja üksikud osad üksteisele vastu. Õnetu mõiste, vabadiku



mõiste. Vabadiku ja taluosa kasutaja mõisted ei kata üksteist, vaid nad räägivad üksteisele paralleelsetest mõistetest.

Peab ütleva, et vabadiku mõiste on selles seaduses õieti selgitamata jäänud. Ei ole öeldud, kas on tahetud võtta vabadiku mõistet Liivimaa talurahvaseaduse järgi või Festimaa talurahvaseaduse järgi. Vabariigi Valitsuse seletuskirjas on vabadikkude kohta arvud ette toodud, ehk küll valitsus ei mõtle sugugi kõiki neid erikaitse alla võtta, keda maksev seadus vabadikuks loeb. Seletuskirjas on andmed ette toodud, kus arvestatakse niisuguste väikemaapidajatega, kelle kogu maaala iga üksiku kohta üle 5 tiinu põllumaad ei ole. Neid väikemajapidamisi olla Eestis 9.560, kusjuures kogu nende väikemajapidamiste külvipind kõigest 6.801,2 tiinu suur on. Vabadikkudel on neil kohtadel 12.857 majapidamise hoonet ja need kohad on eluasemeks 36.254 inimesele.

Seletuskirjas on andmed ette toodud, mis hoopis teise maakasutajate komplekti kohta käivad. Nimelt on andmed võetud statistika kuukirjast, nr. nr. 101/102 — 1922. a. Statistika kuukirja andmed puudutavad aga talude osade kasutajaid, kellel maad kogusuuruses on kunni 5 tiinu tarvitada; kuna käesolev seaduseelnõu puudutab isegi taluosasid, kus põldu, õue- ja aiamaad kunni 5 hektaari. Nii et käesolev seaduseelnõu puudutab taluosasid, mis kunni 100 hektaari suured võivad olla või ka rohkem, nagu see Kõrgesaare vallas on.

Komisjoni eelnõu viib ka neid taluomanikkude iseseisvaid talusid, mis meil peale ühe on, kui nende peale maakasutaja mingisuguse majahüti on ehitanud, sundvõõrandamise alla; nii siis vastupidi sellele, mida Vabariigi Valitsus tahtis kätte saada, sest Vabariigi Valitsuse seletuskiri 7. ja 8. leheküljel räägib taluosadest. Ka neist vabadikkudest, kellest valitsuse seletuskiri ja statistika kuukiri räägib, ei ole kaugeltki kõik põllupidajad, vaid üle 40%-di neist on ärimehed, töösturid, suvitajad, kapitalistid ja muud. Fraomanikkude taluosade kasutajatel on kindlad juriidilised vahekorrad, mis seaduslike lepingute peal põhjenevad. Teatav protsent rendilepingutest on mitmekümne aasta peale sõlmitud ja osa neist on isegi kreposteeritud, nii et omanikud on kaitstud ka sellel korral, kui talu või peakoht müügi või kinkimise teel või pärandamise teel teise isiku kätte üle läheb. Üldiselt käiakse kultuurriikides põhimõtte järgi, et lepingute täitmist tuleb kõigiti ergutada. Siin aga vastupidi tahetakse kirjalikud lepingud mitte midagi maksvateks paberilipakateks tunnustada. Nii näiteks,

selle seaduseelnõu järgi on ainuüksi maakasutaja otsustada jäänud, kas ennemtehtud leping jõusse jääb või saab taluomanikult sundvõõrandamise teel talust osa või terve talu ära võetud. Kui rendileping talu kasutajale väga kasulik on, nagu see väga tihti juhtub, kus tal vakamaa käes on 4½-margalise rendi eest aastas, siis muidugi valib ta selle endise lepingu, iseäranis kui see leping 50—60 aasta või 99 aasta peale on sõlmitud. Seega võib maakasutaja igasuguseid rendilepinguid maksusetaks tunnustada, ehk küll paljud neist mõnekümne aasta peale niisuguseid lepinguid on sõlminud, kus võõrastele isikutele lubatud on eluhooneid talumaa peale ehitada selle tingimusega, et nii ja nii mitme aasta pärast lõpeb leping ilma üles ütlemata, ja et hoone langeb ilma tasuta maaomanikule omanduseks. Iseäranis on niisuguseid lepinguid sõlmitud suvilate omanikkudega Viru rannas. 1925. a. suvel anti seadus välja, mis talude osade kasutajatele võimaluse annab nende käes tarvitada olevaid taluosasid omanduseks osta vaba kokkuleppe teel.

Siis võiksin ma lugupeetud härradele ühest väikesest külast näiteid ette tuua niinimetatud popside kohta. (Vahelhüüe tööerakonnast: Kas Auverest?) Jah, just Auvere külast. (O. Gustavson, stp: Kui palju seal päevi tehakse vakamaa eest?) Ma sealt päevategemisest ei tea, tean sealsetest raharentidest. Seal on näiteks popside või vabadikkude mõiste alla viidud Auvere jaamaülema abi, kellel Taavet Torpan'i maast renditud plats oma maja ja rohu-aia all. Rendilepingud on tehtud väga pika aja peale viimase 10—20 aasta jooksul ja võimaldavad poolteistkordse rendi maksmist, ja kui nüüd nii mitmes kohas vahekorrad rendileandja ja rentnikkude vahel nii sõbralikud ei ole, kui vanasti, siis on see seletatav rendilepingu pikendamise seadusega ja ka kursiga, missugusega ühe rubla eest markades renti makstakse.

Kui meie sealt edasi sõidame verst maad, siis leiame teekaldal ühe popsikoha, mis on asutatud paarikümne aasta eest ühe aedniku poolt. Seal tekib tülisid ühtesoodu. Sinna on asunud üürnikuna elama keegi kingissepp, kellel kundesid väga laialt on ja kellest igaüks armastab kõige otsemat teed valida, nii et selle maa omanik nüüd suures hädas on — kõik tema heinamaa on teeradasid täis. Selle heinamaa omanik on Jaan Torpan, ja see väljarenditud eluase on asetatud naabertalu rohu-aia servale. Ja et see niinimetatud vabadikukohapidaja ainult suvel maal elab, talvel aga mõnusamaks leiab linnas, Narvas, elada, siis ei hoolitse ta just kõige paremal viisil selle

hoone eest, nii et öeldakse, et selle maja korsten ja ahi kaunis kardetavad on. Nimetatud naabertalu kuulub August Kütis'ele tööerakonnast. See härra olla üsna hädas oma majadega, sest see popsikoht ja popsihooned olla temale tulekahju mõttes hädaohtlikud.

Siis kui meie natuke edasi söidame, leiame teekaldal jälle niisuguse niinimetatud eluaseme koha, mis Liisa Kütis'e käes on, mis ka aasta kahekümne eest ehitatud ja välja antud väikese rendi eest, kus võimalik on poolteistkordselt maksta. See eluase on ka ühe väikese talu maa peale asutatud. Eelmine oli ka väikese talu maa peale asutatud, umbes 21 tiinu. Viimane ei ole ka suur koht — umbes 25 tiinu. Seal ei ole aga mitte üks eluase, vaid mitu, näiteks veel Anna Süda'l. Siis Karl Pera maa peal Anton Pääbus'el, Juhan Nupp'u pärijatel Jüri Torpan'i maa peal, jne. Kui võtame Veber'i talu, seal on seltsimaja peal, ja seal pean ma seltsimaja tegelaste auks ütleva, et nad on vabatahtlikult hakanud maksma vakamaa eest 1.500 marka aastas renti. Niisuguseid juhtumisi on aga vähe, kus rentnik oma soodustusi ei taha täiel määral ära kasutada. Nimetatud külas on popsikohti kasutada veel Joosep Jäger'il, sepal, Karl Rosin'al ja puusepal Samuel Rosin'al. Mina arvan, et meil tuleks Lääne-Euroopa rada käia ja mitte ühekülselt selle asja peale vaadata, mitte ainult rentniku huvisid kaitsta, vaid mõlema poole huvisid õiglaselt kaitsta. Niimoodi on talitatud Lääne-Euroopas. Seal on näiteks loodud mitmes riigis rendi-lepituskommisjon, kuhu mõlemad pooled võivad pöörduda. Need komisjonid enamalt jaolt koosnevad kohtunikust kui esimehest ja rendileandjate ja rendilevõtjate esitajatest. Need komisjonid lahendavad päris õiglaselt rendisumma suuruse, ja suure eduga pööravad sinna mõlemad pooled. Muud renditingimused jäetakse seal kõik maksma. Nagu teada kaotas Saksa märk pärast ilmasõda igasuguse maksujõu, nii et seal oli sellest seadusest iseäranis suur kasu. Revolutsiooni möllus mõtles küll Saksamaa asutav kogu ainult rendilevõtjate huvide peale, ja nimetas isegi selle seaduse rentnikkude kaitse seaduseks. Kui aga seda küsimust põhjalikumalt Saksamaa asutava kogu komisjonis läbi arutati, siis anti sellele seadusele teine pealkiri ja nimelt ristiti ta ümber „rendivahekorra kaitse seaduseks“, tähendab „Pacht-schutzordnung“ ja mitte enam „Pächter-schutzordnung“. Nii said tähendatud seaduse läbi mõlemad pooled kaitstud.

Siis on asi muidugi päris lihtne, kui käesolev seadus vastu võtta ainult selles osas, milles ta puudutab kogukonna ja asutuste maid, sest just seal on meil ainult iseseisvate

kohtadega tegemist, mida linnad ega asutused otsekohe ei kasuta ja ei ole neil ka mõtet edaspidi seda tegema hakata. Teine lugu on talude osade kasutamise kohta. Seal on vahekorrad teised ja vahest väga keerulised, seal on mõnikord suguluse ja pärimise vahekord rendileandja ja rendilevõtja vahel jne. Eramaad eluasemeplatside, maatükkide ja vabadikukohtade peatahtsus seisab selles, et nad eluaseme kohtadeks on määratud — Wohnungsheimstätte.

Soomes on, nagu ma tähendasin, vastav seadus popsikohtade asjus vastu võetud 1918. a. ja see vastab umbes käesolevale seadusele. Ta on aga siiski palju vastutulelikum maaomanikule, kui meie seaduseelnõu. Seejuures peab ütleva, et Soomes oli tähendatud küsimus teravam kui meil, sest Soomes on elanikke kõigest 3 korda rohkem kui meil, kuna popse oli 10 korda rohkem, nimelt 96.000, „mäkitupaliste“ kohti. Ka talude üldisest arvust tegid popsikohad Soomes palju suurema protsendi välja kui meil. Nagu härra Martna nimetas, olla meil isegi kunni 150 tuhat talukohta, kuna popsikohti olla 9560, ja nagu ma juba nimetasin, on statistika andmete järgi nende pidajatest otsekohe põllumajanduse alal tegevad kõigest 59,7%, kuna üle 40% on äri-meeste, kaupmeeste, tööstusrite ja suvitajate käes. Peale selle tahab seadus kaitse alla võtta kõiki neid, kel oma eluhooned on, neid aga oleks  $\frac{3}{4}$ , kellel oma eluhooned. Minu teada on meil oma eluhoonetes 3700 popsi, kuna neid Soomes on 96.000, nii et Soomes „mäkitupalisi“ oma eluhoonetes oleks 30 korda rohkem kui meil. Tähendab Soomes oli sel küsimusel hoopis teine tähtsus, kui meil. Mina arvan, et meil ei pruugiks kiires korras asuda sundvõõrandamisele Soome eeskujul, vaid meil tuleks käia Lääne-Euroopa eeskujul. Rendi-kaitse seadusi on mitmes Lääne-Euroopa riigis maksma pandud. Iseäranis on rentnikkude instituudi väljaarendamiseks samme astunud Inglismaa, kus maaomandus kuigi palju pinda võtnud ei ole talupidajate hulgas.

Kõigil ettetoodud põhjustel teen ma järgmise ettepaneku: Panen ette seaduseelnõu pealkiri järgmisel kujul vastu võtta „Kogukonna- ja asutustemaade korraldusseadus“.

**Juhataja A. Rei:** Järjekorras on sõna rkl. Laarman'il. Rkl. Laarman sõna ei tarvita. Edasi on sõna rkl. Sepp'al, kuid rkl. Sepp ei ole saalis. Järjekorras on sõna rkl. Ipsberg'il. Rkl. Ipsberg sõna ei tarvita.

**M. Martna (stp):** Ma tahtsin härra Tamm'e seletustele Soome olude üle paar märkust juurde lisada. Soomes oli torpariklassi või -seisuse küsimus ja nende olukorra

lahendamine omal ajal nõndasama teravalt päevakorral, kui praegu meil. Pärast esimest revolutsiooni, see on pärast 1905. aastat, avanes seal võimalus selle küsimuse lahendamisele asuda. Soome torparite ja ühtlasi mägitubaliste ja talupoegade vahekord oli umbes sarnane, nagu Balti mõisnikkude ja Eesti talupoegade oma, see on torparid olid nagu Eesti talupojad. Torparid olid maad üles harinud või maatükid talupoegade maa pealt kasutada saanud, olid sinna oma hütid üles ehitanud, mõned suuremad, mõned vähemad, oli isegi torpareid, kellel 8—10 kari-looma oli, mõned võrdlemisi kaunis suured majanduslikud üksused. Peab tähendama, et Soome talupojad ka oma maade suuruse poolest Balti aadeli lähedal seisid, sest siis, kui Rootsi valitsus ka meil, Baltimaadel, mõisaid arvult vähendama katsus hakata, tegi ta seda Soomes põhjalikult ja kaotas seal mõisad ära ning jagas nende maa Soome talupoegadele. Soome talupoegade maa on juriidiliselt riigi omandus, aga ta on talupoegadele päranduse õigusega kasutamiseks kätte antud, ja need maaüksused on siis õige suured, nii et mõnel maakohal 6—8 torparit asuda võib. Torparid pidid talupoegadele renti maksma põllumajanduse produktides, suuremalt jaolt maksid nad aga töörenti, nii et torparite seisukord oli väga täbar. 1906. aastal, kus ma pagulasena Soomes asusin, oli Laukka mõisas maaomaniku ja torparite vahekord niisugune, et esimene torparid üles ütles ja nad välja tõsta laskis. Torparid ei läinud aga heatahtlikult välja, sellepärast lõhuti nende majad ära, purustati ahjud ja kisti ukсед majadel eest ära, et elanikud sealt sel kombel välja saaksid sunnitud.

Pärast esimest revolutsiooni, see on pärast 1905. aastat, avanes võimalus seda asja lahendada. Sotsiaaldemokraadid ja torparid, kes sotsiaaldemokraatide poole hoidsid, moodustasid suured ja tugevad organisatsioonid ja need nõudsid, et nende maa neile jääks ja et rendiaeg määratakse 100 aasta peale kindlaks, et töörent ära kaotataks. Saja-aastast rendiaega ei saadud kätte, see suruti 50 aasta peale alla. Igasse kogukonda moodustati nõndanimetatud pariteetsed rendilaudkonnad, kuhu kaks liiget valisid torparid, rentnikud, ja kaks liiget — maaomanikud. Need neli komisjoni liiget valisid omapoolt ühe erapooletu eesistuja, kui nad aga selle erapooletu eesistuja isiku kohta kokku ei leppinud, siis jäi lääni kuberneril, praegusel maahärral, õigus kihelkonna kohtunikku nende komisjonide esimeheks ehk juhatajaks nimetada! Seaduses määrati kindlaks, kuidas neid asju pidi korraldama, ja see on, mida ka meil võiks tähele panna.

Rent pidi ära määratama mitte selle järgi, mis maa praegu väärt on, vaid mis maa selles olekus väärt oleks olnud, nagu torparid maad üles harima hakkasid, see on rent pidi määratama selle järgi, kuipalju see maa siis renti oleks andnud, kui ta alles ülesharimata oli ja kui tal maju peal ei oleks olnud. Siis arenes asi veel sedavõrd, et 100 aasta asemel, mis rendiajaks nõuti, võeti kõige pikem aeg 50 aastat, teistel juhtumistel 25 aastat, ning loodi ka veel võimalused, et torparid ja talupojad võisid eneste vahel kokku leppida, kuna nende asi siis enam komisjoni otsustada ei tulnud. Torpari pärijatele jäi pärandaja õigus edasi. Niisugusel puhul, kui torpari pärijad ära läksid ülesharitud maa pealt, siis pidi seesama pariteetlik komisjon ära määrama, kuipalju maaomanik ülesharitud maa eest, selle peale ärakulutatud töö eest ja nende hoonete eest, mis sinna peale olid ehitatud, tasuma pidi. Mina arvan, et kui meie tahaksime selle seisukoha omale eeskujuks võtta, siis meie popsid kaunis heasse seisukorda tuleksid. Neil oleks siis ka õigus selle maa peale, mida nad oma töövaevaga on üles harinud, ja selle väärtus tuleks siis Soome eeskujul sedaviisi hinnata, kuidas maa oli siis, kui rentnik temale asus, mitte aga selle järgi, kuipalju ta praegu väärt oleks. (M. Martinson, põl: Aga kas seal ei võetud ka arvesse seda, kuipalju maaomanik selle maa väärtust olitõstnud?) Muidugi siis, kui taluomanik ise maa väärtust tõstis, aga siin jutustasin ma ju sellest, et torparid asusid metsa- ja karjamaade peale, juurisid ja põletasid metsa ja kannud maha ja võtsid maa adra alla. Iseenesest mõista, kui nad põllumaa omaks said, siis määrati rendimäär selle peale, mis põllumaa rendiväärtus oleks olnud, siis kui torpar maa peale asus. Mainitud seadus sai alles 1912. a. maksma. 1907. kunni 1912. ei võinud maaomanikud torparitele lepinguid üles öelda. Sellekohane suurvürsti käsk tuli torparite kaitseks. Pärast moodustati nõndanimetatud lahtiostmise kapitaal, kus riigi abil avitati neid torpareid ja riigirentnikke, kes senni maid rendi alusel olid pidanud, maid enestele päriseks osta. Üldse püüti igat viisi 1907-st kunni 1912. aastani torpareid kaitsta ja sellest mööda pääseda, et neid oma kohtadelt välja ei visataks. See seadus, millest mina siin räägin, sai algatuse 1907. aastal, siis hakati tema kallal tööle, ja 1912. aastal sai ta valmis. Me näeme, et meil õiguse pärast oleks õige palju Soome torparite küsimuse lahendamisest eeskujut võtta.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

**Aruandja J. Vain:** Juba siis, kui härra Jürman'i ettepanekud maakommisjonis arutamisele tulid, oli mul juba üksikute mõtete kohta seda ja teist ära märkida. Siiski on veel mõnda üle jäänud. Nimelt toodi ette, et ülekohus, mis algas juba okupatsiooni ajast, mil rahakurs langes, ja rent vastavalt rahakursile makseti, et see ülekohus on rõhunud maaomanikke juba küllalt niivõrd, et maaomanikud, kui nad niisama kannatlikud ei oleks kui linna majaomanikud, juba ammu väga suurt kära oleksid võinud tõsta. Kuid maaomanikud ei ole seda kära tõstnud, aga selle peale vaatamata olla nüüd aeg seda ülekohut siiski kõrvaldada. Maakommisjon ei jätnud seda momenti arvestamata ja sellepärast ongi täitsa loomulik, et nende kohta, kes seda odavat renti saavad, kui ka nende era-maaomanikkude kohta, tõesti uued määrused maksuma panna tuleksid, mida ka uus seadus ette näeb. Aga selle parandus-ettepanekuga, mis härra Tamm praegu tegi, et seadusele tuleks anda uus pealkiri, mis käsitaks ainult kogukonna- ja asutustemaide, kuna erarendimaad selle alt välja jääksid, ei saa kuidagi leppida. Peaks arvama, et erarendimaade lepingute pikendamise seadus oma maksvuse tingimata kaotama peaks, ja vahetõttu võiks jääda poolte endi asjaks, ilma et seadusandlus seal mingisugust normeerimist tulevikus ette võtaks. Kui see aga seal ei ole, vaid olud sunnivad rendilepingute pikendamise seadust ka eel-tuleva, see on 1926. aasta peale veel maksuma panema, siis kehtaks see edasi, mis kõneleja ülekohtuseks nimetas. Üksikud momendid, mis seaduse tekstis ette tuuakse, nimelt et maakasutamise leping, kui see senni maksvusel on, võib ka tulevikus maksuma jääda ja seda maakasutaja sellekohasel soovil. Samuti oleks maakasutajal võimalus lepingut murda ja uusi norme maksuma panna, nagu kõnealolev seadus seda ette näeb. Maakommisjon ei pea seda loomulikuks, sest praegu on juba muutunud see seisukord, mis oli enne ehituse pealepüstitamist, ja soovib, et praegu, kus maalkasutaja maatükiga väga tõsiselt seotud, teda ei sunnitaks teise poole ettekirjutatud nõudmisi vastu võtma, kuna ta muidu oma majaga maa pealt ära kolima peaks, mis suuri majanduslikke raskusi toob. Kuna ei ole kaaluvaid motiive, mille põhjal seadus tagasi lükata tuleks, ja sellekohast ettepanekut tehtud ka ei ole, ja kuna ma praegu nimetasin, et see, mida ülekohtuks nimetati, maksuma jääks, ei leia mina maakommisjoni nimel võimalikuks ühineda selle uuestiredigeeritud pealkirjaga, vaid toetan seda pealkirja, mis maakommisjoni poolt esitatud.

**Juhataja A. Rei:** Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. K. Tamm'el.

**K. Tamm (põl):** Seaduseelnõu vastavas paragrahvis on öeldud, see paragrahv oli valitsuse eelnõus § 17 ja nüüd on ta § 19, niimoodi, et maade korraldamine ripub täiesti maakasutajast, tema võib nõuda kas endise lepingu juurde jäämist või maakorraldamist, nii et tema ainuüksi on otsustaja. Kui ta nõuab endise lepingu jõussejätmist, siis tuleb seda teha ja ma arvan, et kui ta vähegi harilik inimene on ja mitte altruist ei ole, siis paneb ta kõigepealt oma huvisid tähele ja kaitseb neid. Ja kui tal on rendileping 99 aasta peale sõlmitud, kus ta vakamaa eest 3—5 rubla maksab, siis maksab ta heameelega veel oma 70 kunni 80 aastat 4½ või 7½ marka aastas vakamaa pealt.

**Juhataja A. Rei:** Rkl. Tamm'e poolt on ettepanek, seaduseelnõu pealkiri vastu võtta järgmisel kujul: „Kogukonna- ja asutustemaade korraldusseadus“ (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Panen seaduseelnõu pealkirja hääletamisele komisjoni poolt esitatud kujul. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu pealkiri vastu võetud.

**Aruandja J. Vain (loeb):**

§ 1. Käesoleva seaduse alusel kuuluvad korraldamisele väljaspool linnade ja alevite administratiiv piire ning maakonnaavalitsuste ettepanekul siseministri poolt kinnitatud alevikkude chituspiirkonde asuvad kogukonna-, asutuste- ja eramaad, millel on asutatud: 1) renditalud; 2) iseseisvad väikemaapidamised, mida kasutatakse rendilepingu põhjal; 3) sarnased teised väikemajapidamised, mis maaomaniku nõusolekul enne 1920. a. on asutatud ja mille kasutamine mitte töölepingu alusel sünnib.

Põllutööminister **A. Kerem:** Aus-tatud Riigikogu liikmed! Ma teen ettepaneku § 1 vastu võtta Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kujul. Peale redaktsioonilise lahku-mineku, mille vastu ma vaielda ei taha, — redaktsiooni poolest on komisjoni ettepanek nii minule isiklikult, kuid arvan ka Vabariigi Valitsusele vastuvõetav — on selles paragrahvis siiski ka sisulisi lahku-minekuid. Valitsuse ettepanekus on märkus, et selle seaduse alla ei kuulu äri- ja tööstusekohad ja nende tarviduseks eraldatud maad. Selle seaduse esimesel lugemisel, kui ka praegu pealkirja aru-

tamise juures, on pikalt ja laialt räägitud sellest, et käesolev seadus ei tohi soodustada jõukamat vaesemate kulul. Ka valitsuses oli samasugune arvamine, et äri- ja tööstuskohad ei tohiks käia nende normide alla, mis väikepõllumajandused või poolpõllumajandused, mille saatuse käesolev seadus lahendama peaks, ja sellepärast on märkuse sissevõtmine selles paragrahvis tingimata tarvilik. Samuti näeb valitsuse eelnõu ette, et käesolev seadus käiks ainult nende kohtade kohta, mis välja kujunenud on enne 1917. aastat.

Edasi näeb valitsuse eelnõu ette, et ainult sarnased kohad korraldamisele tulevad, mis rendi alusel kasutatakse. Võiks ju rääkida sellest, et mispärast päranduslepingu alusel kasutatavad maad siit välja jäetakse, kuid minule paistab, et need iseenesest korraldatakse, sest kui kellelgi pärandusleping on, siis pärast seda, kui taludest eraldatavate väikekohtade miinimum ära kaotati, laheneb nende vabadikkude küsimus olemasolevate päranduslepingute ja maksvate seaduste põhjal, ja käesolevas seaduses seda eriti ette näha tarvis ei ole. Kui siin tahetakse veel sarnaseid lepinguid sisse võtta, mis töölepingud ei ole, siis tuleb nii välja, et käesoleva seaduse mõiste on nii lai, et sinna alla ka tulevikus ei tea missugused lepingud viia võidaks. Minule paistab, et niisugusel kujul seaduseelnõu ei taha vastuvõetav olla. Teen ettepaneku § 1 vastu võtta Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kujul, nimelt järgmiselt: „§ 1. Käesoleva seaduse alusel kuuluvad korraldamisele väljaspool linnade ja alevite administratiiv piire ning alevikkude ehituspiirkonda asuvad kogukonna-, asutuste- ja eramaad, millel enne 1917. a. on asutatud rendi- ja vabadikkohad, kui neid kohti kunni käesoleva seaduse maksimahakkamiseni rendi alusel kasutatakse.

Märkus 1. Selle seaduse alla ei kuulu äri- ja tööstuskohad ja nende tarviduseks eraldatud maa-alad.

Märkus 2. Käesolevas paragrahvis ettenähtud alevikkude ehituspiirkonnad määrab kindlaks siseminister vastava maakonna valitsuse ettepanekul.

**K. Tamm** (põl): Ma pean toonitama, et Vabariigi Valitsuse redaktsioon tööpoolest on parem, kui maakommisjoni redaktsioon, kuid ma ei poolda teda täiel määral ja teen siin veel ühe ettepaneku, mis käib järgmiselt: „§ 1. Käesoleva seaduse alusel kuuluvad korraldamisele väljaspool linnade ja alevite administratiivpiire ning maakonna valitsuste ettepanekul siseministri poolt kinnitatud alevikkude ehituspiirkonda asuvad kogukonna- ja asutustemaad,

millel on asutatud: 1) renditalud, 2) väiksed rendikohad, mille suurus või väärtus vähem, kui seaduses renditalude kohta ette nähtud.

Märkus 1. Selle seaduse alla ei kuulu suvitus-, äri- ja tööstuskohad ja nende tarviduseks eraldatud maa-alad“.

**M. Juhkam** (töer): Teen ettepaneku võtta § 1. juurde märkus: „Selle seaduse alla ei kuulu need kogukonna päralt olevad maa-alad väljaspool linnade administratiivpiire, mis Vabariigi Valitsuse aasta jooksul, arvates seaduse jõusseastumisest, vastava linna omavalitsuse ettepanekul määrab maatagavaraks linna administratiivpiiri laiendamise, suvituskohtade ja aialinna asutamise või muu heakorra ülesannete täitmise jaoks“.

Juhtumisel, kui minu I ettepanek tagasi lükatakse, teen ettepaneku võtta § 1. juurde märkus: „Selle seaduse alla ei kuulu mitte põllumajanduslikuks otstarbeks kasutatavad kogukonna päralt olevad maa-alad väljaspool linnade administratiivpiire“.

**A. Kärner** (stp): Teen ettepaneku § 1-st täiendada järgmise märkusega: „Märkus. Peale käesolevas paragrahvis nimetatud maapidamiste kuuluvad korraldamisele Saare maakonnas ka omanduse õiguse alusel kasutatavad väikemaapidamised, kui nad asuvad maakorralduse seadusega korraldatavate maade piirides ja mille üksiku koha suurus ei ulata üle 5 ha. Nende väikemaapidamiste korraldamine sünnib ühel ajal maakorralduspiirkonna lapi- ja ühismaade kruntimisega“.

Austatud Riigikogu liikmed! Käesoleva seaduse I lugemisel sõna võttes näitasin ma juba, et selle seadusega tuleks lahendada Saaremaa vabadikkude maaküsimus lapi- või siilutalude piirides, kes oma loomi, lehma ja 2—3 lammast, põlvest-põlve karjatanud külakonna või mitme talu ühisel karjamaal. Riigikogule on esitatud maakommisjoni poolt maakorralduse seadus, millega lapi- ja ühismaade lähemas tulevikus kruntimisega likvideeritakse, ja siis ei ole vabadikul enam võimalust külakonna karjamaale oma looma lasta, sest ühe talu karjamaa vabadiku võrava taga ei anna selleks võimalust. Käesoleva seaduse arutamisel maakommisjonis tunnustati tarvilikuks, et maakorralduse piirkonnas asuvate vabadikkude küsimus tuleb lahendada ühel ajal talude kruntimisega, andes neile juurde karja- ja heinamaad. Maa juurdeandmine sünniks vabadiku läheduses olevast külakonna ja riigi tagavaramaast. Täheleb ametnikkude ja riigi tagavaramaade küsimus tuleks ühel ajal talude kruntimisega Saaremaal käsile võtta. See minu poolt esitatud märkus on tarvilik

sellepärast, et käesolev seadus võtab lahendamisele ainult rendimaad, kuna Saaremaa vabadikud on ühe kunni kahe vakamaa maalapikeste omanikud, kes looma karjamaa on saanud külakonna ühiskarjamaast ja juhuslikult saanud rentida heinamaad. Minu ettepaneku tagasilükkamisega asetatakse vähemalt 2 tuhat vabadikuperekonda, kuhu kuulub ligi 10.000 elanikku, muidugi lastega kokku, seisukorda, mis sunnib neid meie riigist välja rändama või nälga jääma. Eluaseme koht hävitatakse ära, kui ei saa enam lehma pidada, mis sennijani võimalik olnud. Arusaadav on siis, et vabadik peab kas välja rändama või nälga surema. (J. Hünerson, põl: Tulge suurelemaale!) Muud lahendusvõimalust mina ei näe Saaremaa vabadikkude küsimuse lahendamisel. Nagu ma juba ütlesin, kui lapitalude kruntimine nii läbi viiakse, et vabadikule karjamaa ega heinamaa tükikest ei anta, siis peavad need perekonnad tõesti välja surema. Ja kas see on meie riigile kasuks, kui seadus sunnib inimesi kodumaalt lahkuma. Ma pean siia juurde tähendama veel seda, et kõik valitsused on püüdnud vastu tulla taluomanikkudele. Veneajal kustutati kroonu valdade talumeestel maha ostumaks 26 aastat varem kui õigus oli, sest ostumaksu väljamaksmise tähtaeg oli 1931. aastal, aga 1905. aastal kustutati see maha. Niisama on riik üle võtnud põllupankade maad, ja need maad võis talurentnik välja osta 1½ marka = 1 Vene kuld-rubla. Kui oli 1912. a. arutusel rüütelkonna mõisate lapitalude kruntimine, siis tegi Saaremaa landraadi kolleegium Vene valitsusele ettepaneku, et vabadikkudele antaks 6 tiinu maad — karjamaad ja heinamaad. Seda on teostatud põllupanga maadel, kui seal talud krunditi, siis anti igale vabadikule 4—5 tiinu või selle ümber. Sellepärast oleks väga õige, kui lapitalude kruntimine, mis tuleval kevadel algab, ka vabadikkude peale ulataks. Vabadik ostab antud maalapikese välja taluperemehe käest, ja see ei oleks ülekohtus, kui neil võimalik on lapikest maad saada, sest vabadik on ka Eesti vabariigi kodanik, kellel õigus eluaseme peale. Siia pean veel juurde lisama, et ei ole juttu talude äravõtmisest. Meie lapitalude suurus on 30—80 hektaari, seal hulgas on ainult 13% põllumaad, kõik muu on karja- või heinamaa, seega on selge, et kui talukohast paar tiinu karja- ja heinamaad ära võetakse, siis ei tee see teda veel elujõuetuks. Sellepärast julgen esitada oma ettepaneku, mis väga õiglane on, ja kui inimene vähegi mõelda tahab, kuidas lahendada tuhandete perekondade rasket olukorda, siis peab minu ettepanek vastuvõtmist leidma.

**Juhataja A. Rei:** Kuna Riigikogu koosolek on kestnud 2 tundi, kuulutan veerand-tunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.05 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 7.20 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

**Juhataja A. Rei:** Riigikogu koosolek kestab edasi.

**M. Laarman** (põl): Rkl. härra Tamm tähendas öieti, et valitsuse redaktsioon selles seaduses, nimelt esimeses paragrahvis õnnelikum on kui maakommisjoni oma. Sel juhtumisel aga, kui ei peaks härra Tamm'e ettepanek vastu võetama, teeksin mina oma poolt ettepaneku, mis kõlaks järgmiselt: „§ 1 p. 2 iseseisvad väikemajapidamised, millised kasutatakse rendilepingu või päranduse õiguse alusel ning p. 3 välja jätta“. Peale selle oleks minu ettepanekus juurde võtta see märkus, mille peale härra põllutööminister tähendas, et see väga tarvilik on, nimelt: „Selle seaduse alla ei kuulu äri-, tööstus- ja suvituskohad ja nende tarviduseks eraldatud maa-alad“.

Maakommisjonis oli lugu nõnda, et seal valitsuse esitaja, härra Varep, enam-vähem ühines parandus-ettepanekutega, ja sellepärast oli mul imelik kuulda, et härra põllutööminister täna siin teisele seisukohale asus.

Kui minu ettepanekut aga vastu ei võetaks, ma saan nii aru, et kõigepealt tuleb hääletamisele härra Tamm'e ettepanek ja siis minu oma, kui aga peale selle valitsuse ettepanek hääletamisele tuleb, siis teen mina ettepaneku sel korral § 1-ses välja jätta sõnad „enne 1917. a“.

Peale selle tahan ma tähendada, et härra Juhkam'i ettepanek selles osas, mis linnamaade kohta käib, kuuldu ülearusena. Maakommisjon on seadusesse võtnud § 20. viimases lõikes umbes niisamasuguse mõtte, nagu härra Juhkam oma ettepanekus tegi. Lõpuks tahtsin ma tähendada, et siin on asjata sellele teele asutud, et mitte ühist mõõdupuud ei taheta tarvitada eramaade ja linnamaade suhtes. Meie kuulsime seaduse I lugemise juures, kus lugupeetud aruandja tähendas muuhulgas, et maalade poolest linnu ei või piirata. Oma lõpusõnas tähendas ta sel korral muuhulgas ka, et linna esitaja maakommisjonis ülitarvilik oli, kuna aga teise poole esitajaid tarvilikuks ei arvatud sinna kutsuda.

Peale selle tähendas lugupeetud rkl. härra Tõnisson, et linnadele ei tohtivat liiga teha seega, kui neilt maad sama hinnaga võõrandatakse, nagu riigimaid. Mina arvan, et siin on natukene mitteühetaoline mõõdupuu. Maakomisjonis ei vaielnud rahvaerakonna esitaja selle vastu, et talumaade, see on eramaade hind niisugune oleks, kui riigimaade hind. (J. Tõnisson, rhv: Missugune jutt see on? Teie ei oska kuulata!) See on niisugune jutt, mis Teie, härra Tõnisson, rääkisite. Teie ütlesite, et linnade maid ei tohi sama määraga hinnata. (J. Tõnisson, rhv: See on Teie suu läbi minu jutt. Seda ei ole Teie stenogrammidest lugenud, ega ole ka kuulnud.) Ei pruugi Teil mitte nii üleolevat tooni tarvitada. (J. Tõnisson, rhv: Niisugust tühja juttu ei tohi ajada.) Ma ei tea, mis jutt see oli, kas tühi või täis, aga nii Teie rääkisite. Härra Tõnisson arvab siis, et need „tühjad jutud“ olid. Minu arvates peaks olema ühesugune mõõdupuu, kui maade hindamisele asutakse. Linnade juures on tähtsapanuväärt see, et mõnel neist on väga suured maatagavarad, ja sellesse ei ole keegi julenud puutada ja ei ole ka praegu tahetud puutada. Nimelt nende mõisatesse ei ole juletud puutada, kuigi seal linna valdades samuti sõdurid ootavad, et ka neile maad antaks. (L. Johanson, stp: See on härra Päts'i koha küsimus, mida Teie praegu arutate.) Mina pean ütlema, et mina kõnelen täiesti oma seisukohalt ja nii, kuidas tunnen õige olevat. Mina võiksin Teile väikese albumi anda, kus näidatud, missugune on linnarentnikkude seisukord. Teie vahelhüüde peale, härra Johanson, ma pean tähendama, et igaüks arvestab enese järgi, millist mõõdupuud teise kohta võtta. Mina räägin täiesti objektiivselt, nii nagu mina tunnen ja ei ole minu kõnel ei Päts'i ega teiste kohtadega mingit ühist. Võib väga hästi olla, et ka teie seast mõnel mehel linnamaa peal oma kohakene on, ja minul ei ole sugugi kade meel, kui tema seda neilsamadel tingimustel kasutada saab, kui teised, ja peabki saama.

**K. Tonkman** (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Seaduseelnõu pealkirja juures võeti väga pikalt sõna ja näidati nende puuduste peale, mis seaduse tekstis olemas, ja tehti ka vastavad ettepanekud seaduseelnõu komisjonile anda. Need ettepanekud on kõik tagasi lükatud ja hakati seadust üksikute paragrahvide viisi arutama. (L. Johanson, stp: Mis siis temaga oleks tegema pidanud?) Jah, vaadake, nüüd on see tegemine lahti, ja mis meie näeme? On hulk parandusi

ja ettepanekuid tehtud ja neid tuleb veel — see on ebaloomulik. Neid parandusi ei saa Riigikogus kuidagi viisi nii põhjalikult läbi vaadata ja kaaluda, kui komisjonis, ja see on halb, ja nende parandustega meie siin seadusele ikkagi õiget sihti anda ei saa, mis temal olema peab. Nii paistab sellest seadusest otsekohe välja, et siin kahesugust mõõdupuud tarvitatakse. On ju selgesti teada, et linnadel väga suured maatagavarad on, aga linnad seatakse siin täiesti eesõigustatud seisukorda ja kardetakse ühtlasi, et linnadele liiga tehakse, kuna aga teiselt poolt talukohtadele, kelle maa-alal rendikohad olemas, mingisugust õigust ei anta, vaid need vähese kaitsega jäetakse ja ära lõhutakse. Sellest näeme juba, et see seadus on puudulik ja nende parandustega, mis siin tehakse, ei saa teda niivõrd parandada, et see seadusele õige sihi annaks. (M. Juhkam, töer: III lugemisel võib ju veel parandusi teha.) No jah, võib ju kõik teha, härra Juhkam, aga kui meie ükskord seda seadust vaatame, missugune ta välja on tulnud, siis näeme, missugune auklik ta on.

Edasi oli härra Kärner väga kuri selle peale, et taluperemehed olla oma kohad välja ostnud poolteise margaga kuldrubla, ja et nüüd olevat popsidel õigus sellest osa saada. Härra Kärner jättis aga selle tähendamata, et popsid, saunamehed, renti on maksnud 5 rubla asemel 7 ja pool marka ja 30 rubla asemel 45 marka jne. Selle jätab härra Kärner tähele panemata ja rääkimata. Kuid need rendid, mis popsid, saunamehed, taluperemestele maksnud, ei vasta kuidagiviisi nendele naturaalkohustustele ja maksudele, mis taluperemehed praegu kohustatud on koha pealt maksma. Sellest näeme, et ühelt poolt võetakse asja niivõrd kaugeleulatavalt ja öeldakse, et see õige ei olla, et talud on välja ostetud odavalt, aga teiselt poolt, kus seadusega odav rent määratud, seda arvesse ei võeta, ja praegusel korral on taluperemehed, kelle maa peal need popsikohad asuvad, pidanud kõrva maksma.

**M. Juhkam** (töer): Teen ettepaneku, lugeda rkl. Tamm'e ettepanekus § 1. kohta „1917.“ asemel „1920.“.

**O. Liigand** (rhv): Mina teeksin ettepaneku... (M. Laarman, põl: Jälle ettepanek!) niisugusel korral, kui vastu võetakse härra põllutööministri poolt ettepanud redaktsioon § 1. kohta, täiendada seda redaktsiooni, nimelt selle redaktsiooni viimases reas juurde lisada sõna „rendi“ järele: „või paranduse“. Nimelt oleks siis selle para-

grahvi viimane osa „kui neid kohti kunni käesoleva seaduse maksamahakkamiseni rendi või päranduse alusel kasutatakse.“ See pärandus oleks minu arvates tarvilik sellepärast, et nende kohtade iseseisvateks krepostiüksusteks eraldamist ei saa läbi viia tsiviilprotsessi teel, nagu siin põllutööminister seda enamalt arvas, nimelt sellepärast, et need kohad ei ole harilikult omanduseks pärandatud, vaid nad on pärandatud eluaegseks või pärandatavaks pidamiseks ja ei saa neid tsiviilprotsessi teel tunnista da eraomanduseks ja neid iseseisvateks krepostiüksusteks eraldada. Aga kui nad selle seaduse järgi korraldamisele kuuluksid, siis oleks see võimalik ja kättesaadav ainult selle väikese paranduse teel, et võtaksime ainult need kaks väikest sõna Vabariigi Valitsuse redaktsioonile juurde, nimelt „või päranduse“. (Aruandja J. Vain: Kuhu, kas paragrahvi teise lõikesse?) Ma kõnelen Vabariigi Valitsuse poolt tehtud redaktsioonist ja sellel on ainult üks lõige. Parandus tuleks teha viimases reas.

**Juhataja A. Rei:** Lõpusõna on aruandjal.

**Aruandja J. Vain:** Härra Tonkman, üks viimastest sõnavõtjatest, tähendas väga õieti, et parandusi väga palju on tehtud, kuid avaldas aga ka lootust, millega ma juba vähem ühineda saan, et sel juhtumisel, kui neid komisjonis oleks arutatud, oleksid nad võinud ära jääda.

Võin Riigikogu liikmetele teatavaks teha, et kõik need parandused komisjonis käsitlemisel olid, välja arvatud vahest ehk kaks, mida tegid Riigikogu liikmed K. Tamm ja Laarman, mis üksteist natuke täiendavad, ja ka teine kaugelminev parandus oli maakomisjonis käsitlemisel. Peab aga tähendama, et kui üks või teine parandus komisjonis vastuvõtmist ei leidnud, ei saa see veel Riigikogu liikmele takistuseks olla, et ta seda parandust Riigikogu koosolekul korrata ei võiks, nagu meie seda ka praegu nägime. Missugused seisukohad maakomisjonis nende paranduste kohta olid, seda lubage siin lühidalt ära märkida.

Esiteks, mispärast maakomisjon üldse § 1. ümberredigeerimise teinud ja Vabariigi Valitsuse ettepanekut terves ulatuses vastu ei võtnud. Vabariigi Valitsuse ettepanekus, nagu rkl. Liigand tähendab, ei ole üldse nimetatud päranduse alusel loodud kohti, kuna aga maakomisjon väga üksmeelselt seisukohale asus, et pärandusena saadud maatükikeste kohta praegustel kasutajatel vahest käesoleva seaduse alla kuuluvais maalii-

kides kõige rohkem õigust on ja sellepärast nende väljajätmist seadusest ei leia maakomisjon kuidagi viisi võimaliku olevat. Küsimus, kas päranduse alusel maasaajate õigused maksuma pandaks selle redaktsiooni juures, mida Vabariigi Valitsus seaduseelnõus esitas või jälle komisjoni redaktsioonis, selle kohta oleks mul järgmist tähendada. Kui Vabariigi Valitsuse eelnõu juures ära märgitaks härra Liigand'i ettepanekul olevad sõnad „rendi või päranduse alusel“, siis jääks ometi tarvilikuks, et päranduse alusel maasaajad peaksid esitama vastavad dokumendid, või jälle, et nad võiksid asutustesse, antud korral kohtuasutusse, tuua inimesi, kes selle maandmise juures on olnud. Meil on aga vabadikukohti, mis on loodud juba aastakümnete eest, ja inimesed, kes nende kohtade loomise juures olid, on kõik jõudnud ära surra, ja nende tõendusel ei saa päranduse õigust teoks teha.

Peab tähendama teiste kohta, kellel omal ajal dokumendid tõenduseks olid, et need nüüd kaduma on läinud. Teatavasti korjati vähemalt Lõuna-Eestis kõik vallavalitsuse arhiivid okupatsiooni ajal ära, ja mul on mitu otsekohest juhust, mille peale ma võiksin tähendada, kus valla paberites oli küll maa-keeles öeldud „mahakirjutatud“ õigused väikese maatükike peale talu serval. Kuna need dokumendid valdadedest ära viidi, ei ole korda läinud neid praegugi üles leida. Nad viidi Tartu, aga ka sealt ei ole korda läinud üldse teatud osasid valla arhiividest leida. Kas nad sõjaajal ära põletati või on nendega midagi muud juhtunud, ka seda ei ole selgeks saanud teha. Nende dokumentide puudumine võtaks pärandusena saadud maade õigused nende praeguste tarvitajate käest ära. Sellepärast ei leia maakomisjon, et võiks tunnustajate kui dokumentide peale põhjendada, et päranduse õiguse alusel võivad maasaajad oma õigusi nüüd uuesti restaureerida ja kinnitusraamatutes maatükke eneste nimele kinnistada. Sellepärast ongi võetud § 1. punkt 3, mis räägib, et sarnased väikesed maapidamised, mis maomaniku nõusolekul enne 1920. a. on asutatud ja mille kasutamise mitte töölepingu alusel sünnib, sulasekohad, kus inimene aasta-aastalt elda võib, võõrandamisele ei tule. Maakomisjon leiab, et oleks tulevikus soovitatav niisuguseid töölepinguga seotud kohti juurde luua, kuna praegu maatöölise korteriküsimus küldes väga halvast seisukorras on, ja et perekonnainimene üldse taluteenistusse minna ei või.

Mis puutub aastatesse, kas paras aeg oleks 1917. või 1920., siis ei suutnud seda valitsus küllalt põhjendada. Ei ole siin 1917. a.



rohkem põhjendatud, kui 1920. a. On aga kindel, et pärast 1917. a. asutati veel väikekohti juurde linnamaadel, ja ei ole kindlust, et üksikuid ka pärast 1920. a. on asutatud. Kuna maakommisjon aga siiski kiriku keset küla võttis, et rahuldada neid, kes siin üldse aastate normi näha ei taha ja ka teisi, kes arvasid, et 1917. aasta paras oleks, siis loomulikult pean mina jääma 1920. aasta kaitsemisselle.

Parandustena on käsitatud veel äri- ja tööstuskohti, mille alt jääksid välja küla sepad. Ma peaksin äri- ja tööstuskohtade kohta niipalju ütleva, kui seal ei saa defineerida, missuguseid ärikohti käsitatakse, et selle seaduse alt välja jääksid isegi küla sepad. Kui aga tahetakse täpsemalt näidata, siis tuleks juurde lisada, et selle seaduse alt välja jääksid need äri- ja tööstuskohad, mis palgatöölistega töötavad. Härra Tamm'e ettepanek on aga sõnasõnalalt see, mis valitsuse eelnõus omal ajal oli. Siin ei ole kaitset antud ka mitte kõige vähemale käsitoolisele, sellepärast maakommisjon selle seisukohaga leppida ei saa. Mis puutub suvituskohtadesse, siis ei ole suvituskohad sissetulekuallikaks, mida tarvitseks erilise maksu alla panna, vaid see on ainult inimeste puhkepaik. Ärikohti on väljaspool alevikke väga vähe ja kui neid kuskil olemas on, siis loomulikult ristteedel, kus rahva käidavamad kohad. Alevikkude kohta näeb seaduse ette, et nende küsimust antud korras üldse ei lahendata, ja sellepärast äride küsimus välja langeks.

Härra Juhkam'i ettepanek räägib sellest, et: „Selle seaduse alla ei kuulu need kogukonna päralt olevad maa-alad väljaspool linnade administratiivpiire, mis Vabariigi Valitsus aasta jooksul, arvates seaduse jõusseastumisest, vastava linna omavalitsuse ettepanekul määrab maatagavaraks linna administratiivpiiri laiendamise, suvituskohtade ja aialinna asutamise või muu heakorra ülesannete täitmise jaoks.“

Need seisukohad olid maakommisjoni kaalumisel, kuid kahjuks selgus maakommisjoni tahtmine mitte § 1. juures, vaid alles hiljem seaduseelnõu arutamisel. Riigikogu liikmed lubaksid ehk minule tähelepanu juhtida käesoleva seaduseelnõu § 20. kolmandale lõikele. Selles räägitakse: „Samadel alustel jäetakse sennistele kasutajatele rendile need kogukonna päralt olevad maa-alad väljaspool linnade administratiivpiire, mis Vabariigi Valitsus aasta jooksul, arvates selle seaduse jõusseastumisest, vastava linna omavalitsuse ettepanekul määrab maatagavaraks linna administratiivpiiri laiendamise, suvituskohtade ja aialinnade asutamise või muu heakorra ülesannete täitmise

jaoks.“ Nii on need seisukohad maakommisjoni § 20. juures vastu võetud. Pean täiesti loomulikuks, et juba eelpool ära tähendatakse, missugused kohad selle seaduse alt eraldatakse, kuna aga § 20 ära näitaks, mis nende maatükkidega tehakse, mis võõrandamisele ei võeta. Maakommisjoni nimel võin härra Juhkam'i parandusega ühineda.

Peale selle oli maakommisjoni § 20. juures veel arutamisel Saaremaa popside küsimus. Maakommisjoni enamuse leidis aga, et selle seadusega ei taheta maa juurdeandmise küsimust teostada, ja sellepärast komisjoni nimel selle ettepanekuga ühineda ei saa, isiklikult aga ühinen.

Ka teiste parandustega ma ühineda ei saa ja palun neid eraldi hääletada.

**Juhataja A. Rei:** Käesoleva paragrahvi kohta on üldse 9 ettepanekut. Nendest esiteks põllutöömistri ettepanek: § 1 võtta vastu selles redaktsioonis, missuguses ta Vabariigi Valitsuse poolt esitati. Selle juurde rkl. Liigand'i parandus-ettepanek, viimases reas sõna „rendi“ järele juurde lisada sõnad „või päranduse“.

Teine parandus-ettepanek on rkl. Juhkam'i poolt, kus eksikombel on öeldud: „lugeda rkl. K. Tamm'e ettepanekus § 1. kohta „1917. a.“ asemel „1920. a.“. See käib nähtavasti Vabariigi Valitsuse ettepaneku kohta, aga mitte rkl. Tamm'e ettepaneku kohta, sest rkl. Tamm'e ettepanekus aastat nimetatud ei ole.

**M. Juhkam** (tõer), kohalt: Võtan oma ettepaneku tagasi.

**Juhataja A. Rei:** Edasi on rkl. Laarman'i poolt ettepanek tehtud selleks juhtumiseks, kui rkl. Tamm'e ettepanek läbi ei lähe, valitsuse eelnõu § 1. välja jätta „enne 1917. a.“.

Rkl. Laarman'i poolt on teine ettepanek tehtud jälle selleks juhtumiseks, kui rkl. Tamm'e ettepanek läbi ei lähe, siis komisjoni redaktsioonis järgmised muudatused ja täiendused teha: „p. 2) iseseisvad väikemajapidamised, millised kasutatakse rendilepingu või päranduse õiguse alusel.“

p. 3. välja jätta.

Juurde võtta: „Märkus 1. Selle seaduse alla ei kuulu äri-, tööstus- ja suvituskohad ja nende tarviduseks eraldatud maa-alad.“

Siis on rkl. Juhkam'i kaks ettepanekut. Esimene neist ei tule hääletamisele — aruandja ühines — kui keegi lahus hääletamist ei nõua.

Siis on rkl. Kärner'i ettepanek § 1. täiendada järgmise märkusega:

„Märkus. Peale käesolevas paragrahvis nimetatud maapidamiste kuuluvad korraldamisele Saare maakonnas ka omandusõiguse alusel kasutatavad väikemaapidamised, kui nad asuvad maakorralduse seadusega korraldatavate maade piirides ja mille üksiku koha suurus ei ulata üle 5 ha. Nende väikemaapidamiste korraldamine sünnib ühel ajal maakorralduspiirkonna lapi- ja ühismaade kruntimisega.“

Rkl-te Kärner'i ja Juhkam'i ettepanekud ei tule iseseisvalt hääletamisele, kui keegi seda eraldi ei nõua. Rkl. Kärner'i ettepanek on lisettepanek ja ei ole paralleelne eelmistele ettepanekutele.

Rkl. Tamm'e poolt on ettepanek tehtud § 1. vastu võtta järgmisel kujul: „§ 1. Käesoleva seaduse alusel kuuluvad korraldamisele väljaspool linnade ja alevite administratiivpiire ning maakonnavalitsuste ettepanekul siseministri poolt kinnitatud alevikkude ehituspiirkonde asuvad kogukonna ja asutuste maad, millel on asutatud: 1) renditalud, 2) väikesed rendikohad, mille suurus või väärtus vähem, kui seaduses renditalude kohta ette nähtud.“

Märkus 1. Selle seaduse alla ei kuulu suvitus-, äri- ja tööstuskohad ja nende tarviduseks eraldatud maa-alad.“

Nii on olemas 3 iseseisvat põhiredaktsiooni. Esiteks valitsuse redaktsioon, mida toetab põllutööminister, teiseks rkl. Tamm'e ettepanek, ja kolmandaks komisjoni ettepanek. Nagu ma juba tähendasin, on nende põhiredaktsioonide juurde väiksemaid parandusettepanekuid tehtud.

Kavatsen esiteks hääletamisele panna ettepaneku, mis kõige rohkem muutva iseloomuga. Nii tuleb esiteks hääletamisele rkl. Tamm'e ettepanek. Kui see ettepanek läbi läheb, siis langevad mõned väiksemad parandusettepanekud ära. Kui rkl. Tamm'e ettepanek aga läbi ei lähe, siis panen hääletamisele põllutööministri ettepaneku. Ma paneksin paralleelselt hääletamisele esiteks ettepaneku—võtta vastu § 1 valitsuse redaktsioonis muutmata kujul, teiseks sellesama ettepaneku väikese muudatusega, mis esitatud rkl. Liigand'i poolt ja kolmandaks sama ettepanek rkl. Laarman'i väikese muudatusega. Kui need ettepanekud läbi kukuvad, siis tuleb hääletamisele komisjoni ettepanek ja paralleel-ettepanekud komisjoni ettepaneku juurde. Lõpuks kui paragrahv ära otsustatakse, siis tuleks selle järele hääletamisele rkl. Kärner'i ettepanek, juurde lisada märkus. Kui teistsugust hääletamise korda ette ei panda, siis hääletan niiviisi. Ma võiksin kõiki neid ettepanekuid võtta, kui paralleel-ettepanekuid, kuid see teeks hääletamise raskeks ja võtaks palju aega. Ma

arvan, see hääletamise kord, mida ma ette panin, oleks kõige lihtsam, kuigi see kodukorras otsekohe ette nähtud ei ole. Nii tuleks kõigepealt ära otsustada rkl. Tamm'e ettepanek, ja kui see ära langeb, siis tulevad hääletamisele kolm paralleel-ettepanekut, mille aluseks põllutööministri ettepanek. Kui need ettepanekud ka ära langevad, siis tuleb hääletamisele komisjoni ettepanek. Seega tuleb esimeses järjekorras hääletamisele rkl. Tamm'e ettepanek: „Käesoleva seaduse alusel kuuluvad korraldamisele väljaspool linnade ja alevite administratiiv piire ning maakonnavalitsuste ettepanekul siseministri poolt kinnitatud alevikkude ehituspiirkonde asuvad kogukonna- ja asutustemaad, millel on asutatud: 1. renditalud, 2. väikesed rendikohad, mille suurus või väärtus vähem, kui seaduses renditalude kohta ette nähtud.“

Märkus 1. Selle seaduse alla ei kuulu suvitus-, äri- ja tööstuskohad ja nende tarviduseks eraldatud maa-alad.“

(Hääletatakse.) (Töö-hoolekandeminister Ch. Kaarna: Ma toetan valitsuse ettepanekut.) Rkl. Tamm'e ettepaneku poolt on 26 häält, vastu 41 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Nüüd panen paralleel-hääletamisele põllutööministri ettepaneku esiteks muutmata kujul, siis rkl. Liigand'i parandusega ja selle järele rkl. Laarman'i parandusega. Kõigepealt tuleb hääletamisele põllutööministri ettepanek, see tähendab § 1 selles redaktsioonis, nagu ta valitsuse poolt oli esitatud. (Hääletatakse.)

Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Liigand'i ettepanek. See on seesama ettepanek, mis on esitatud valitsuse poolt, kuid selle muudatusega, et sõna „rendi“ järele võtta „või päranduse.“ (J. Tõnisson, rhv: Nüüd läheb segamini!) Ma määrasin hääletamise korra kindlaks ja ei saa seda enam muuta. Rkl. Liigand'i ettepanek on kahtlemata paralleel-ettepanek põllutööministri ettepanekule ja erineb ainult selle läbi, et sõna „rendi“ järele võtta „või päranduse“. (Hääletatakse.)

Panen hääletamisele valitsuse ettepaneku ühes rkl. Laarman'i poolt tehtud väikese muudatusega, nimelt välja jätta sõna „enne 1917. a.“ (Hääletatakse.) Ükski neist ettepanekutest ei ole saanud absoluutset enamust ja sellepärast tulevad nad uuesti hääletamisele „poolt“ ja „vastu“. Kõige rohkem häält on saanud põllutööministri ettepanek, nimelt 33 häält. Rkl. Liigand'i ettepanek on saanud häält 32 ja rkl. Laarman'i ettepanek on saanud häält 26. Esimesena panen hääletamisele „poolt“ ja „vastu“ põllutööministri ettepaneku, mis on valitsuse redaktsioon esialgsel kujul. (Hääletatakse.)

Nüüd tuleb hääletamisele valitsuse ettepanek väikese parandusega, mis on tehtud rkl. Liigand'i poolt. (Hääletatakse.)

Hääletamisele tuleb valitsuse ettepanek selle muudatusega, mis on tehtud rkl. Laarman'i poolt, nimelt välja jätta sõnad „enne 1917. a.“ (Hääletatakse.) Teistkordsel hääletamisel ei ole ükski ettepanek saanud absoluutset enamust. Põllutööministri ettepanek on saanud poolt 25 häält, vastu 38 häält. Sama ettepanek ühes rkl. Liigand'i parandusega on saanud poolt 34 häält, vastu 35 häält. Sama ettepanek rkl. Laarman'i poolt tehtud parandusega on saanud poolt 21 häält, vastu 38 häält. Kõik ettepanekud said rohkem häält vastu, kui poolt. (Hüüded: Sedelitega!) Sedelitega hääletamist võib ette võtta pärast, kuna nüüd tuleb hääletamisele komisjoni ettepanek. Paralleelne komisjoni ettepanekule on rkl. Laarman'i ettepanek. Nimelt on rkl. Laarman'i poolt ettepanek, § 1 vastu võtta järgmiselt:

„p. 2) iseseisvad väikemajapidamised, milised kasutatakse rendilepingu või paranduse õiguse alusel.

p. 3) — välja jätta.

Juurde võtta: Märkus 1. Selle seaduse alla ei kuulu äri-, tööstus- ja suvituskohad ja nende tarviduseks eraldatud maa-alad.“

Ma vaatan neid kui kahte paralleel-ettepanekut: 1) Muutmata komisjoni ettepanek ja 2) komisjoni ettepanek nende parandustega, mis on tehtud rkl. Laarman'i poolt. Panen hääletamisele komisjoni ettepaneku rkl. Laarman'i poolt tehtud parandusega. (Hääletatakse.) Hääletamisele tuleb komisjoni ettepanek muutmata kujul. (Hääletatakse.) Kumbki ettepanek ei ole saanud absoluutset enamust ja sellepärast tulevad nad uuesti hääletamisele „poolt“ ja „vastu“. Komisjoni ettepanek sai häält 36 ja komisjoni ettepanek ühes rkl. Laarman'i parandusega sai 25 häält. Panen hääletamisele komisjoni ettepaneku. (Hääletatakse.) Panen hääletamisele komisjoni ettepaneku ühes rkl. Laarman'i parandusega. (Hääletatakse.) Vastu on võetud komisjoni ettepanek, mis on saanud poolt 36 häält, vastu 35 häält, kuna komisjoni ettepanek ühes rkl. Laarman'i parandusega on saanud poolt 25 häält, vastu 38 häält. (Hüüded: Sedelitega!) Kas nõutakse sedelitega hääletamist kõigi ettepanekute kohta?

**A. Jürman** (põl), kohalt: Teen ettepaneku, hääletada sedelitega 1) valitsuse redaktsioon § 1. kohta ühes rkl. Liigand'i parandusega ja 2) komisjoni ettepanek § 1. kohta.

**Juhataja A. Rei:** Ettepanek on tehtud hääletada sedelitega 1) komisjoni ettepanek ja 2) valitsuse redaktsioon § 1. kohta ühes rkl. Liigand'i parandusega. Esimesena tuleb hääletamisele komisjoni ettepanek. (Hääletatakse.) Siis tuleb hääletamisele § 1. valitsuse poolt esitatud redaktsioonis ühes rkl. Liigand'i poolt tehtud muudatusega. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: komisjoni ettepaneku poolt on 37 häält, vastu 36 — seega on komisjoni ettepanek vastu võetud; Valitsuse redaktsioon ühes rkl. Liigand'i ettepanekuga on saanud poolt 35 häält, vastu 37 — seega on ettepanek tagasi lükatud.

Peale selle on rkl. Juhkam'i poolt § 1. kohta kaks parandust tehtud. Teine parandus on tehtud seks juhtumiseks, kui esimene tagasi lükatakse. Kuna aruandja rkl. Juhkam'i esimese parandusega on ühinenud, siis ei tule tema, kui seda eriti ei nõuta, eraldi hääletamisele, ning langeb ära teine ettepanek.

Lõpuks on rkl. Kärner'i poolt ettepanek tehtud, § 1-st täiendada järgmise märkusega: „Peale käesolevas paragrahvis nimetatud maapidamiste kuuluvad korraldamisele Saare maakonnas ka omanduse õiguse alusel kasutatavad väikemaapidamised, kui nad asuvad maakorralduse seadusega korraldatavate maade piirides ja mille üksiku koha suurus ei ulata üle 5 ha. Nende väikemaapidamiste korraldamine sünnib ühel ajal maakorralduspiirkonna lapija ühismaade kruntimisega.“ (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 31 häält, vastu 31, seega on ettepanek tagasi lükatud. (Hüüded: Sedelitega!) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: poolt on 33 häält, vastu 38 — seega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen § 1-se ühes rkl. Juhkam'i parandusega, millega aruandja ühinenud, hääletamisele. (Hääletatakse.) § 1. poolt on 41 häält, vastu 26 — seega on § 1. vastu võetud.

**Aruandja J. Vain** (loeb):

§ 2. Paragrahv 1-ses nimetatud maade korraldamist käesoleva seaduse alusel võivad nõuda:

- 1) maaomanik;
- 2) kogukonna- või asutuste maade kasutaja;
- 3) eramaade maakasutaja, kui tema kasutuses olev põllu-, õue- ja aiamaa kogusuurus ei ole üle 3 hektari; a) kui temal korraldatava maa peal on oma eluhoone, või b) kui ta või tema eelkäijad, kellelt ta maa kasutamise

õiguse kas omandanud või pärinud, on vähemalt poole kasutatavast põllumaast uudismaana üles harinud;

4) punkt 3-das ettenähtud maakasutaja, kui ta vastu oma tahtmist kasutadaolnud, maakohalt kasutamise lepingu lõppemisel 1925. a. kevadel lahkuma on sunnitud, olgugi et ta kohustused oli maaomaniku vastu täitnud.

**Põllutööminister A. Kerem:** Ka § 2-ses on komisjoni poolt põhimõttelikke parandusi sisse toodud. Need seisavad järgmises. Kõige enne on komisjon jaotanud sennise valitsuse poolt esitatud paragrahvi kaheks ja nimelt käsitatakse neid küsimusi, mis valitsuse eelnõus § 2. alla olid paigutatud, komisjoni eelnõus § 2. ja § 3. all. Siin on vahet tehtud väikemaapidajate vahel, kes asuvad kogukondade ja asutuste maadel ja eramaadel. Ja kui nüüd kogukondade ja asutuste maadel on maakorralduste nõudmine igal juhtumisel maapidajale jäetud, siis on eramaadel umbes samasugused kitsendused sisse viidud, nagu valitsuse eelnõuski. Mulle paistab, et see sugugi otstarbekohane ei ole, sest ei saa põhjendada, et kogukonna rentnikul õigus on näiteks kas popsikoha või talukoha korraldamist nõuda, kui tal omal ise samasugune maatükk mujal eraomanduseks võib olla, koguni terve mõisa, mille juures ta ise juhuslikult siiski ühte või teist tükki linna, valla või põllumeesteseltsi maad kasutaks. Komisjoni ettepaneku kohaselt oleks sarnasel härral õigus kasutatavat maatükki omale nõuda, olles ise suurmaapidaja. Mina arvan, käesoleva seaduse mõte see olla ei taha. Samuti on ka igal kelmil ja vargal arvatud õigus olevat kogukonnamaad endale nõuda, eramaa-alal aga arvatakse, et tal seda õigust ei ole. Noh mina arvan, kui meie sarnastele isikutele ei taha maanõudmise õigust selle seaduse põhjal anda, siis peaks ta käima kõigi kohta, selle peale vaatamata, kust poolt või kellelt ta seda maad nõudma hakkaks. Nii arvan mina, et komisjoni poolt ettevõetud paragrahvi lahutamise asjatu on olnud ja minu poolt tuleb ettepanek, võtta § 2 vastu valitsuse poolt ette pandud kujul redaktsiooniliste parandustega selles mõttes, mida komisjon seadust arutades on otstarbekohaselt väljendanud. Nii näiteks § 2-ses on valitsuse eelnõus ette nähtud, — kui tal korraldava maa peal omal eluhoone — ja edasi räägib, et poole kasutada-olevast põllumaast üles harinud. — Komisjon väljendab seda — kui tema või tema eelkäija, kellelt tema maa kasutamise õiguse kas omandamise või pärimise teel saanud. Muidugi, valitsuse eelnõu just täpselt, täht-

tähelt ei väljenda neid mõtteid, aga see mõte iseenesest seisib valitsuse eelnõus, ja sellepärast ka niisuguse redaktsiooni vastu ei saaks vaielda. Samuti paistab mulle, et komisjoni redaktsioonis punkt g valitsuse eelnõust on täielikumalt väljendatud. Valitsuse eelnõu räägib, et kui vabadik on kohtu poolt süüdi mõistetud kas kõigi õiguste või kõigi iseäralikkude õiguste kaotamisega, komisjoni poolt on aga ära märgitud tähtajad, millal karistuse kandmine peaks lõppenud olema jne. Samuti tuuakse ka ette veel teatavad paragrahvid rahukogu trahviseadustikust. Selles mõttes on komisjoni redaktsioon, mulle näib, täielikum, ja mul ei ole põhjust selle vastu vaielda. Mis aga mulle ülearune paistab komisjoni redaktsioonis, see on märkus: punkt a-s nimetatud uue maa kätteandmisel on kasutaja õigustatud sennist maakohata edasi kasutama alustel, nagu see käesoleva seaduse § 29. kindlustatud. Ei ole vaja § 2-ses ja 3-as sellekohast märkust teha ja eriti veel tähelepanu selle peale juhtida. Minule paistab, et see kindlustatud on käesoleva seaduse § 29-ga ja märkus täiesti ülearune on. Nendel motiividel teen ettepaneku § 2 vastu võtta järgmiselt:

§ 2. § 1. nimetatud maade korraldust selle seaduse alusel võivad nõuda:

1) maaomanik;  
2) vabadik, kelle kasutuses oleva põllu-, õue- ja aiamaa kogusuurus ei ole üle 5 hektaari; a) kui temal korraldatava maa peal oma eluhoone, või b) kui ta või tema eelkäijad, kellelt ta maa kasutamise õiguse kas omandanud või pärinud, on vähemalt poole kasutada-olevast põllumaast uudismaana üles harinud. Maade korralduse nõudmise õigust ei ole aga vabadikul:

a) kui vabadikul on mujal maad eraomanduseks ehk põliselt tarvitada;

b) kui maaomanik ehk riik kindlustab vabadikule asumiseks iseseisva koha, mis oma põllumajandusliku väärtuse ja otstarbe poolest tema endisele kohale vastab;

d) kui vabadikukoha eraldamine peakoha maa-ala ühtlust rikus ehk majapidamisele tõsiseid takistusi teeb ja võimalik ei ole vabadikule samast korraldatavast maakohast mujalt maad eraldada;

e) kui peakoht, millest vabadikukoht eraldatakse, alla 25 hektaari on; on aga peakoha suurus 15—25 hektaarini, võib vabadik nõuda eluasemeks oma hoonete aluse pinna ja õuemaa eraldamist, kuid mitte üle 1/3 ha., kui litr. d tähendatud põhjused eraldamist ei takista;

f) kui vabadik on kaotanud rendiõiguse kohtuotsuse alusel;

g) kui vabadik on kohtu poolt süüdi mõistetud ja karistatud: a) kas kõigi õiguste või b) kõigi iseäralikkude õiguste kaotamisega, kui nende karistuste kandmine ei ole lõppenud enne 1920. a. 1. jaanuari; c) varguses R. Tr. S. §§ 169, 170, 170<sup>1</sup> ja 180 põhjal, kui nende süütegude eest karistuse kandmine ei ole lõppenud enne 1-st jaanuari 1926. a.

3) Kogukondade ja asutuste päralt olevate rendikohtade pidajad, välja arvatud p. 2 litr. a, b, f, g tähendatud juhtumistel.

**M. Laarman** (põl): Ma teeksin § 2. kohta järgmised muudatused maakommissjoni ettepanekus: Kõigepealt p. 3-as võtta järgmiselt: „Eramaade maakasutaja, kui tema kasutusel oleva maa kogusuurus ei ole üle 5 hektaari ja kui temal korraldatava maa peale on oma eluhoone,“ ja p. 4 välja jätta.

Juhtumisel aga, kui vastu võetakse valitsuse redaktsioon, mida siin härra põllutööminister ette pani, siis teeksin ma sel korral järgmise ettepaneku: p. 2-sest I lõikes välja jätta sõnad: „põllu-, õue- ja aia“ ja „ehkta vähemalt poole kasutadaolevast põllumaast uudismaana üles harinud“. Siis p. 3-das lit. b-s välja jätta „otstarbe“ ja lit. e-s võtta „25 hektaari“ asemel — „30 hektaari“.

**J. Tõnisson** (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Kõigepealt tahaksin ma tagasi tõrjuda need sihilikud väited, millega siin esines selle seaduse arutamise puhul rkl. Laarman. Tema seletas, nagu oleksin mina oma kõnes selle seaduse I lugemisel rõhutanud, et tarvis oleks linnadele vastu tulla rendimaade hinna määramisel linnadele õiglast hinda kindlustades; taluomanikkude suhtes olevat mina aga selle poolt olnud, et nende maade eest õiglast hinda ei määrataks. Vahehüüdes tähendasin mina, et see tühi jutt on, aga rkl. Laarman jätkas siiski ikka oma kinnitamist, nagu oleksin ma seda öelnud. Sel puhul võin ma oma kõne stenogrammist üksikuid kohti ette kanda. Muu hulgas ütlesin ma:

„Igatahes pean mina rõhutama, et selle seaduseelnõuga tarvis ei ole küsimust ühekselt lahendada.“

Teiselt poolt rõhutasin: „Ei saa salata, et tarvis on nendel inimestel, kes maaomanikkudega kokkuleppel omal ajal eluhooned on maa peale ehitanud, end selle eest kaitsta, et nad juhuslikult oma eluasemeid ei kaotaks ühes pinnaga, kus nad võiksid töötada. Meil ei ole tarvis hävitada neid kohakesi, mis aitaksid tõesti üksikuid perekondi maa külge siduda, mis aga aitaksid ühtlasi tarvilikku tööjõudu juurde luua, mis maakultuuri süvendaks. Kui niiviisi vabadikukoha suuruse ülemmäära kind-

laks teeme, mis mitte liiga väike, aga ka mitte liiga suur ei ole, 5 hektaari piirides, siis saame teiselt poolt kõrvaldada ülekohtu, kui valitsuse seaduseelnõu juurde maksma jätame § 1. lõpus oleva märkuse „Selle seaduse alla ei kuulu äri- ja tööstuskohad ja nende tarviduseks eraldatud maa-alad.“ Väga paljudel taludel, iseäranis käidavamates kohtades, on asutatud poed, ärikohad, kus maa rendilevõtjad on suure majandusliku kasuga seda maad võinud pidada, kui nad ka võrdlemisi kõrget renti on maksnud. Kui meie nüüd seadusandlikult tahaksime sundida maaomanikke seda eriliselt kallist pinda ära andma hariliku hinnaga, siis oleks see üksikute inimeste omavahelistesse majanduslikkudesse vahekordadesse segamine, ilma mingi tõsise aluseta. Sellelt seisukohalt võime meie aga ühtlasi hoolt kanda, et maahind meil selle seaduse järgi mitte ei soodustaks ühte poolt teise kulul. Valitsuse seaduseelnõus oli tähendatud (§ 19), et maakoha väärtus määratakse keskmise kohaliku hinna alusel, kuid see ei tohi kõrgem olla, kui sama koha kohta riigimaade põliseks tarvitamiseks ja rendile andmise seaduse alusel väljaarvatud hind kahekordselt. Komisjonis on aga nüüd arvatud, et tarvis on seda määrust muuta, sest et riigimaade hind eraomanduseks omandamise korral tõsteti selle kavatsuse vastu, mis üksikutele rühmadele omal ajal oli. Kui meie seda riigimaade hinda keskmise kohaliku maahinnaga võrdleme, siis peame meie tunnistama, et see ikkagi veel väga odav on. See maahind tõuseb tegelikult ainult poole hinnani. Ja tegelikult tunnistavad ka asunikud, kes riigimaade hinna väljaarvamise kohta endale selgust on muretsevad, et seda hinda kuidagi kalliks ei tule nimetada. Kui meie aga nüüd tahaksime selle hinna ülemnääraks võtta vabadikukohtade eraomandusesse viimiseks, siis soodustaksime meie väikseid vabadikke taluomanikkude kulul. Ja nagu mina enne rõhutasin, oma poliitiliselt seisukohalt ei saa mina niisugust asja heaks kiita. Sest minu arvamise järgi ja rahvaerakonna seisukohalt ei või poliitilist võimu selleks kasutada, et soodustada ühte poolt teise kulul ilma tarviliku tööta ja teenistusega. Sellelt seisukohalt ei tehta ka mingisuguseid raskusi vabadikkudele, kui niisugune keskmine kohalik hind maahinna määramisel aluseks võetakse. Meie võime ette öelda, et kui vabadikkudele võimalus avaneb sarnase hinnaga maad saada, siis vististi rahulolematust karta seal ei ole. Teiselt poolt ei ole siis taluomanikkudel mingisugust põhjust karta — ei oleks ka vististi seda tunnet, et nende oma võetakse ja teisele antakse, vaid siis lepitaks vististi ilma suurema ärevuseta. Ja see oleks meile selle seaduse väljaandmise tähtsamaks sihiks. Sel-

lejuures peame meie aga vaatama, et meie ka oma linnadele ülekohut ei teeks. Siin on küll kõneldud õige sihilikult, nagu võidaks nüüd linnadele koormat peale panna. Kui meie aga mõtleme, et linnad selle sissetulekuga, mis neil maadelt on, peavad eriti oma kogukonna tarvidusi rahuldada katsuma ja kultuurülesandeid täitma, siis ei tohita siin neile liiga teha. Maaseaduse väljaandmisel võeti seda arvesse, jäeti linnade maad alles.“

See kõik tohiks küllalt tunnistada, kui põhjendamata need sihilikud varjuheitmise katsed on, mida siit igal juhusel katsutakse esitada selle asemel, et tõsist küsimust asjalikult käsitada.

Mis puutub selle seaduse § 2. käsitamisesse, siis on härra põllutööminister oma parandus-ettepanekutes nõudmised üles seadnud, mida minu seisukohalt õiglaskeks tuleb pidada. Kuid siin on uudismaa ülesharimise arvesse võtmise juures vahest raskusi selle poolest, et uudismaana võib vabadik üles harida ainult ühe väikese osakese kogu oma maa pii-rist. Ütleme, tal on vahest 1 Riia vakamaa või üks Tallinna vakamaa põldu, ja ta on poole vakamaad üles harinud, aga tal on esimese järgu heina- või karjamaad suurel hulgal kasutada; siis saab ta selle väikese maatüki ülesharimise eest õiguse kogu maatüki omandada. Sellepärast on minu arust tarvis kindlustust muretseda, et just juhuslikkudel põhjustel suuri õigusi ei omandataks. Panen ette härra põllutööministri parandus-ettepaneku p. 2 lõpusõnastus vastu võtta järgmisel täiendatud kujul: (... vähemalt poole kasutadaolevast) „maast uudismaana üles harinud ja selle juures vähemalt poole kogu vabadikukoha väärtusele vastavast summat selle maaparanduse peale on kulutanud.“

Kui inimene on tõesti tööd teinud ja hulk maad üles harinud, kuigi ta, koha suurusega võrreldes, on ainult pool maad üles harinud, ja sellejuures ka ainelist kulu kandnud, siis peab temale õigus kindlustatama selle seaduse pii-rides ettenähtud koha omandamiseks. Selle läbi on kõrvaldatud võimalus, et ainult väikese osa ülesharija saaks õiguse maad omandada. Teiselt poolt aga oleks kindlustatud iga vabadik, kes tõesti maakultuuri süvendamiseks on maad parandanud.

Juhataja **A. Rei**: Faktiliseks märkuks on sõna rkl. Laarman'il.

**M. Laarman** (põl): Omas kõnes käesoleva seaduse I lugemisel tähendasin mina muuhulgas, et meil maaseaduse teostamisel oleks tarvis olnud käia ühesuguste põhimõtete järgi, kuid see ei ole sündinud, lin-

nad on näiteks oma maade ja mõisate suhtes hoopis teisele seisukohale asetatud, kui teised mõisad. Kui ka käesoleva seaduse juures tahtakse linnad seada väikeste talukestega ühe joone peale, siis ei ole see õige, vaid minu arvates tuleks siin teine mõõdupuu tarvitusele võtta ja linnad seada, kui suured maaomanikud, mõisatega ühte liiki ja talud seada ise kategooriasse. Nagu ma juba tähendasin, on linna-rentnikud samas seisukorras nagu riigirentnikudki. Selle peale tähendas aga härra Vain, et linnadele tuleb teatavaid soodustusi muretseda, ja härra Tõnisson, kelle kõnest kirjutasin ma mõned märkused üles, tähendas, et linnale ei tohi liiga teha, temalt odavalt maad põllupidamiseks andes. (J. Tõnisson, rhv: Lugege stenogrammi!) ...Selle minu tähenduse peale vastas härra Tõnisson: see on tühi jutt. Mina vastasin, et ma ei tea, kas on see tühi jutt või mitte. Mina loen aga härra Tõnisson'i stenogrammist järgmist: „Selle juures peame meie aga vaatama, et meie ka oma linnadele ülekohut ei teeks. Siit on küll kõneldud õige sihilikult nõnda, nagu võidaks nüüd linnadele panna siin koormad peale, aga kui meie mõtleme, et linnad selle sissetulekuga, mis neil maadelt on, peavad eriti oma kogukonna tarvilikke nõudeid rahuldada katsuma, kultuurülesandeid täitma, siis ei tohita siin neile liiga teha. Maaseaduse väljaandmisel võeti seda arvesse, jäeti linnade maad välja, ei tule nüüd jällegi teistsuguseid vaatekohti võtta.“ Mina arvan, et see, mida praegu lugesin, on seesama, mida ma härra Tõnisson'i kõnest tsiteerisin: et linnadele ei tohi liiga teha. (J. Tõnisson, rhv: Lihtstal veesegamise katsekenel)

**H. Anniko** (krst): Mina pooldan ka § 2-se vastuvõtmist valitsuse poolt esitatud kujul, aga siis, kui mõningad parandused juurde lisatud. § 2 tuleks vastu võtta järgmisel kujul:

„§ 2. Paragrahv 1. nimetatud maade korraldust selle seaduse alusel võivad nõuda:

- 1) maaomanik;
- 2) vabadik, kelle kasutuses oleva maa kogusuurus ei ole üle 5 hektaari, kui temal korraldatava maa peal oma eluhoone. Maade korralduse nõudmise õigust ei ole aga vabadikul:

- a) kui vabadikul on mujal maad eraomanduseks ehk põliselt tarvitada;

- b) kui riik ehk maaomanik kindlustab vabadikule asumiseks iseseisva koha, mis oma põllumajandusliku väärtuse ja otstarbe poolt vabadiku kasutada olevale kohale vastab;

d) kui vabadikukoha eraldamine peakoha maa-ala ühtlust rikub ehk majapidamisele tõsiseid takistusi teeb ja võimalik ei ole vabadikule samast maakohast mujalt maad eraldada;

e) kui peakoht, millest vabadikukoht eraldatakse, alla 25 hektaari on; on aga peakoha suurus 15--25 hektaarini, võib vabadik nõuda eluasemeks oma hoonete aluse pinna ja aiamaa eraldamist, kuid mitte üle  $\frac{1}{3}$  ha. kasutatavast maast, kui liter. d. tähendatud põhjused eraldamist ei takista;

f) kui vabadik on kaotanud rendi õiguse kohtuotsuse alusel;

g) kui vabadik on kohtu poolt lõpulikult süüdi mõistetud õiguste kaotamisega, varguse ja võõra vara omandamise eest.

3) Linnade, heategevate asutuste, maakondade ja valdade pärast olevate rendikohtade pidajad, välja arvatud p. 2 litr. a, b, f, g tähendatud juhtumistel.

Märkus. Käesoleva seaduse põhjal ettevõetud korralduse tõttu maata ja eluasemeta jäänud isikutele annab põllutöoministeerium maad riiklikust maatagavarast väljaspool maaseaduse § 20-das ettenähtud korda. Niisama annab põllutöoministeerium maaomanikule viimase soovil eelpool ettenähtud korras võõrandatud maa asemel riigimaad ehk muid soodustusi riigi tagavaramaade tarvitamise suhtes. Lähemad määrused sarnase maa-andmise kohta annab Vabariigi Valitsus põllutöoministri ettepanekul“.

Eriti märkuse viimases lõikes juhitakse tähelepanu selle peale, et need talud, mis lõhutakse, ja kus omanikud selle all kannatavad, et need kuidagi vastava tasu saaksid. (Põllutöominister A. Kerem: Selle viimase paranduse peaks komisjoni § 4-da juurde tegema.)

**A. Kärner** (stp): Ühenduses § 1. juurde minu poolt tehtud märkusega, teen kooskõla mõttes järgmise täienduse § 2. juurde ja nimelt võtta § 2. p. 5. „§ 1. märkuses ettenähtud väikemaomanik või kasutaja ilma kitsendusega, mis käesoleva paragrahvi p. 3. ette nähtud“. Punkt 3. on ette nähtud, et ainult see eluase läheb kasutamisele edasi, kui vabadik maakasutamise õiguse kas omandanud või pärinud, või on vähemalt poole kasutadaolevast põllumaast uudismaana üles harinud. Minu ettepanek seisab selles, et vabadik saaks külakonna karjamaast, kus ta loomi karjatanud, lapikese maad juurde. Muidugi ei või popsil seal oma eluhoonet olla, kuna tal on väike vabadikukoht, kus tal ka vastavad eluhooned peal. Sellepärast ei peaks punkt 3. nende kohta

maksev olema, keda mina ära tähendasin märkuses § 1. juurde.

**Juhataja A. Rei:** Lõpusõna on aruandjal.

**Aruandja J. Vain:** Seaduseelnõu tehnilisest seisukohast on see parem, mida lühem oleks seaduse paragrahv, ja maakomisjon on sellest nõudmisest välja minnes Vabariigi Valitsuse poolt esitatud eelnõu § 2. pooleks jaganud ning käsitab sellega eelnõus esitatud § 2. ettenähtud maasaamise õigusi, kuna aga § 3 räägib nendest, kellel eelmiste paragrahvide põhjal maasaamise õigust ei ole. See küsimus, kas piiramised, eriti maasaamise õiguse piiramised, peaksid maksma popside kohta või ka linna maa peal oleva väikemaapidaja ja talupidaja kohta, see küsimus oli maakomisjonis arutamisel. Peaks loomulikult küll asuma niisugusel seisukohal, kui juba maaküsimust käsitatavas seaduses käsitada ka inimeste õiguslikke ja karistuslikke norme, siis peaksid need normid ühtlased olema. Kuna aga maakomisjonis nähtavasti ühe osa komisjoni liikmete sihiks oli võimalikult vähem anda nendele inimestele maad, kes eramaadel ja igasuguseid kitsendusi maksma panna, kuna linnamaadel asuvate maapidajate maa kohta seda vastu ei võetud. Siis tulevad ka vastolud. Aga käesoleva paragrahvi kohta esitatud sellekohase parandusega komisjoni nimelt ühineda ei saa, sest et see hääletamisel teisiti on otsustatud.

Mis puutub sellesse, et maakomisjoni poolt esitatud § 2-se p. 3 täitsa ülearune on, siis on siin eksitusega tegemist. § 2 p. 3-as ei saa ülearune olla, sellepärast et § 29 sama küsimust käsitab; § 29. räägib nendest praegustest maakasutajatest, kellel maasaamiseks mingisuguseid takistusi ei ole. Teada on aga, et ühe aastaga ei suudeta sellekohast maakorraldust läbi viia. See kestaks mitu aastat ja niikaua, kui üks või teine koht korraldatakse, sellele kaart tehakse ja ühtlasi kasutaja nimele kreposteeritakse, niikaua peaksid kasutajal alused olema ja need alused määratakse kindlaks § 29. § 2. p. 3. ei räägi aga neist, kes saavad ka tulevikus praegu kasutadaoleva maa, vaid räägib neist, kes kohtadelt lahkuma peavad. Siin seatakse ainult üles üks nõudmine, et kuigi nad lahkuvad, nad ei tarvitseks lahkuda enne, kui põllutöoministeerium on, ilma et ta tarvitseks seaduse § 20-at silmas pidada, temale vastava tarvitadaoleva maatüki kätte andnud.

Võtame veel kord kokku. § 29-as on jutt ainult sellest, et neil, kes oma maa peal asuvad, on õigus oma senniseid kohti kasutada rendi eest senni, kunni need nende nimele

kreposteeritud. § 30-as räägitakse aga neist inimestest, kes oma kohtadelt tingimata lahukuma peavad. Nii et siin ei või üks paragrahv teise aset täita. Küsimus, kas tuleks võtta maa maksimumiks 5 hektaari põllu-, õue- ja aiamaad või kogusuurus, see küsimus on meil arutamisel olnud igal kevadel rendilepingute pikendamise seaduse puhul. Niikaua, kui ei tehta lepinguid, mis näeksid ära, et kuigi koht kellelegi selles suuruses või ulatuses kätte ei anta, kui praegu on, et neile siis vähemalt väiksemad tööd jäetaks. Niikaua on siis see kogusuuruse alla viimine 5 hektaari peale raskustega seotud. Sel juhtumisel, kui härra Laarman'i ettepanek vastu võetakse, siis saaksid tugeneda praegused kunni 5 hektaari põllu-, aia- ja õuemaaga kohtade kasutajad ainult vastava seaduse sellele punktile, mis ette näeb, et  $\frac{1}{3}$  hektaari maja aluseks jäetakse, see on käesoleva eelnõu § 3-a p. a peale. Nii et need, kelle käes on praegu kasutamisel paremad maatükid, kellel on vastavad hooned, neile jääks vähem kätte, kui neile, kellel praegu maa kogusuurus 5 hektaari. See oleks väga suure muutmise toomine seadusesse.

Rkl. Tamm on siin käsitanud uudismaade küsimust. See on samuti väga mitmel korral Riigikogus arutamisel olnud ja sinna midagi uut juurde lisatud ei ole. Pean ainult tähendama, et popsid, kellel maanälg suur, on nende käes olevast maast niipalju üles harinud, kui nad seda üldse teha on saanud, ja kui palju seda üldse üles harida kõlbas. Kui sellega tege mist on, et seal veel maad oleksid, mida üles harida oleks võidud, siis ei olnud see vist muud, kui mõni aasta kesasse jäänud ristikeheinasööt, nagu siin vahelhüüdena tähendati.

Linnade maa küsimus § 2-se puhul arutamisel ei ole olnud, ja ma arvan, et jõutakse nende juurde vastavate paragrahvide käsitamisel. Siis võib ka märkustele, mis minu kohta käisid, vastata.

Härra Anniko poolt tehtud parandus on juba teistes ettepanekutes korratud. Mis aga puutub ühesse, siis on see ette nähtud käesoleva seaduse § 4-as. Nimelt räägib käesoleva seaduse § 4-as sellest, missuguses korras antakse maad neile, kes maaseaduse järgi oma kohtadele jääda ei või. Mina arvan, et pole mingisugust tarvidust selle osaga kõnealolevat paragrahvi pikemaks teha, kuna see täitsa ise omaette mõiste on. Selle kohta vaidlused võivad ette tulla § 4-da juures ja härra Anniko võib seal, kui § 4 teda ei rahulda, oma ettepanekuid korrata. Nendest ettepanekutest, mis siin tehtud, ei saa ma komisjoni nimel ühegagi ühineda.

Juhataja **A. Rei**: Korra kohta on sõna rkl. Holberg'il.

**J. Holberg** (põl): Teen ettepaneku lõpetada koosolek. Hääletamine tuleks järgmise koosoleku peale edasi lükata, sest ettepanekud on väga keerulised.

Juhataja **A. Rei**: Asun rkl. Holberg'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.05 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.